

ORVOSI KÖNYVTÁRAK MEDICAL LIBRARIES

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja
Official Journal of Hungarian Medical Library Association

2018. 15. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

KÖSZÖNTŐ / EDITORIALS	3
HÍREK / NEWS.....	4
<i>A Minősített Könyvtár címről és a Könyvtári Minőség Díjról</i>	<i>4</i>
<i>Az Egészség-információ-könyvtár 4. konferenciáról.....</i>	<i>4</i>
MOKSZ / HMLA	5
<i>Parcsami Gáborné: 110 éves a Balassa utcai Klinikák Könyvtára</i>	<i>5</i>
<i>Dr. Gracza Tünde - Martos Veronika: Emléktábla avató Dr. Rúzsás Lajosné</i> <i>tiszteletére.....</i>	<i>11</i>
REFERÁTUM / REVIEW	11
<i>Vizvári Dóra: Könyvtármentés, amikor senki sem olvas könyvet.....</i>	<i>16</i>
KIÁLLÍTÁSOK / EXHIBITIONS	20
<i>Kolocz Dóra: Hírek a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumból</i>	<i>20</i>
ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNYEK / REVIEW ARTICLES	22
<i>Dr. Szabó László Gyula: Rostkender, kannabisz és „orvosi kender”</i>	<i>22</i>
<i>Dr. Kapronczay Katalin: A Nagy Háború záróakkordja, a spanyolnátha-járvány</i>	<i>28</i>
ÉVFORDULÓK / ANNIVERSARIES	36
<i>Dr. Gracza Tünde: „Én mindig a szépet, a jót és a nemeset akartam az embereknek</i> <i>adni...” Emlékezés Dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Veronikára születésének 100.</i> <i>évfordulója alkalmából.....</i>	<i>36</i>
<i>Dr. Rúzsás Csilla: Élet az Egyetem szolgálatában - a második nemzedék. Dr. Rúzsás</i> <i>Lajosné dr. Faluhelyi Veronika leszármazottainak emlékezetében</i>	<i>44</i>
KÖZTÜNK ÉLNEK / LIVING AMONG US.....	62
<i>Kárpátiné Tölgyesi Ágnes: Az év onkológusa - az én orvosom</i>	<i>62</i>
SZERZŐI ÚTMUTATÓ / INSTRUCTION FOR AUTHORS	64

Kedves Kolléga! Kedves Olvasó!

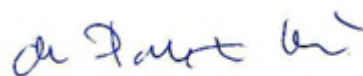
Idén született száz éve Dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Veronika, a POTE Központi Könyvtára megszervezője és első igazgatója. Emblematikus személyisége volt ő az orvosi könyvtárügynek. Utódai méltóképpen emlékeztek meg erről a kerek évfordulóról. Emléktáblát avattak, emléknaptárat készítettek a fényképeivel, kiállítást rendeztek, összegyűjtötték a tudományos műveinek bibliográfiáját is. A vele készült beszélgetésből és lánya, Dr. Rúzsás Csilla visszaemlékezéséből nem csak a neves könyvtárost, jeles könyvtárvezetőt, hanem az embert is megismerhetjük. Kalandos élete során lehetett volna színésznő, rendező vagy akár költő is. A magyar szakkönyvtárosok szerencséjére könyvtáros lett.

Egy másik évfordulóról is megemlékezünk az Orvosi Könyvtárak idei 2. számában: Parcsami Gáborné írása a 110 éves Balassa utcai klinikák könyvtárat mutatja be. Jó olvasni, hogy milyen nagynevű professzorok tekintették szívügyüknek a könyvtárat! A cikk egyik erénye, hogy a könyvtár története mellett az állomány néhány ritka kötetével is megismerkedhetünk.

Május 24-25-én sikeresen lezajlott az immár 4. alkalommal megrendezett Egészség-Információ-Könyvtár konferenciánk, melyet a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárral és az ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtárral közösen rendezett a MOKSZ. A következő számunkban részletes beszámolót közlünk az eseményről, valamint az előadások alapján készített cikkeket is olvashatjuk majd. Akik részt vettek a rendezvényen, emlékeznek arra, ahogy elénekeltük közösen, Brátán Vera irányításával az alábbi dalt.

Ezekkel a sorokkal kívánok nagyon szép nyarat, jó kikapcsolódást a szabadságok idején!

*“Künn a fákon újra szól a víg kakukkmadár,
napsugárban úszik minden száll az illatár.
Nyár van, nyár,
röpke lepke száll virágra, zümmög száz bogár.
Lombos ágon csókot vált az ifjú gerlepár.
Nyár van, nyár van,
kakukk szól már a fák közt,
kakukk, be szép a nyár.”*

Dr. Palotai Mária
MOKSZ elnök

2017. december 12-én megjelent a 33/2017. EMMI rendelet a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj adományozásáról, így ismét kiírásra kerülhetett a velük kapcsolatos pályázat. A Minősített Könyvtár cím és Könyvtári Minőségi Díj pályázat alapjául szolgáló új keretrendszer, a Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere, valamint a

pályázati anyagok a Könyvtári Intézet (KI) oldalán voltak elérhetők. A Minősített Könyvtár cím esetében az alábbi kategóriákban pályázhattak a könyvtárak.

1. kategória - 21 fő feletti könyvtárak számára
2. kategória - 6 és 20 fő közötti könyvtárak számára
3. kategória - 1 és 5 fő közötti könyvtárak számára

2018-ban 15 könyvtárnak van lehetősége, hogy elnyerje a Minősített Könyvtár címet, és idén első alkalommal a szakmai megbecsülés mellé honorárium is társul:

1. kategória - 350.000 Ft
2. kategória - 300.000 Ft
3. kategória - 250.000 Ft

A Könyvtári Minőségi Díjat 2018-ban két könyvtár nyerheti el, jutalmuk könyvtáranként 2.000.000 Ft. A pályázati feltétel az idei évben két innováció bemutatása.

A pályázatok alapjául szolgáló új keretrendszer, a Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere, valamint a pályázati anyagok a KI oldalán elérhetők.

A Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj pályázati adatlapjainak beküldési határideje 2018. május 18. 24.00 h volt. A Minősített Könyvtár címhez az önértékelés és a szakmai tevékenységről készített beszámoló; valamint a Könyvtári Minőségi Díjhoz a szakmai beszámoló és a két innovatív szolgáltatás beküldési határideje 2018. június 15. 24.00.h.

A pályázat támogatása céljából a Könyvtári Intézet KI műhelynapot tartott az érdeklődő könyvtárak számára.

Forrás: <http://www.ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/minositett-konyvtar-cim-es-konyvtari-minosegi-dij-palyazat>

Negyedik alkalommal került megrendezésre Budapesten, 2018. május 24-25-én az Egészség - információ - könyvtár konferencia. A MOKSZ honlapján olvasható kínálóban a konferencia fő témájául: az adatvédelmet és a digitalizációt jelölték meg a szervezők. A tavalyi évhez hasonlóan most is a Semmelweis Egyetem Elméleti Orvostudományi Központ Tűzoltó utca 37-43. szám alatt

lévő épülete adott otthont a rendezvénynek. Az idén először kétnapos konferencián tizenhét előadás hangzott el. Az adatvédelem és digitalizáció mellett a könyvtárosképzéssel kapcsolatos két előadáson is részt vehettek az érdeklődők:

Kiszl P.: Szakma, hivatás, tudomány – a könyvtárosképzés perspektívájából és
Tóth M.: A könyvtárhasználat változásai kutatási adatok tükrében

Forrás: <http://www.moksz.org/>

110 éves a Balassa utcai Klinikák Könyvtára

Parcsami Gáborné

Semmelweis Egyetem

Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika Könyvtára

E-mail: parcsami.gaborne@med.semmelweis-univ.hu

A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Elme- és Idegkórtani Klinika megnyitásakor az alapító igazgató, Moravcsik Ernő Emil (1858-1924) kötelességének érezte, hogy a gyógyításon kívül a tudományos „búvárkodásnak” is helyet adjon.

Az Orvosi Hetilap 1908-ban ezt írja: „A Balassa utcára néző homlokzata a tudományos vizsgálatokra, a tanításra, a bejáró betegeknek való rendelésre és ezek villamos kezelésére, a betegek felvételére szolgáló helyiségeket, a házi gyógyszertert és könyvtárt foglalja magában.” A könyvtár a főépület földszintjén kapott elhelyezést. A Moravcsik időszakból több, akkoriban kiadott könyv és folyóirat is fellelhető a professzor érdeklődési köréből: az igazságügyi pszichiátriáról, az alkoholizmusról, a hisztériáról, a veszettségről és a pszichés infekciókról. Leltárkönyv ebben az időszakban nem készült a könyvekről. Ez valamelyest érthető, mivel csak 1960-tól írja elő törvény a címleltárkönyv vezetését. A könyvtárat ekkor talán egy gyakornok felügyelhette.

Moravcsik utódja, Schaffer Károly (1864-1939) lett. Az ő 1924-1934 közötti tevékenységének köszönhető, hogy céltudatosabbá vált a könyvtár építése, ugyanis az igazgató minden egyes könyvet és folyóiratot saját ex librisével látott el.

Európai nagyságok, valamint híres hazai professzorok küldtek Schaffernek a munkáikból különlenyomatot. A leghíresebb dedikálás Santiago Ramón y Cajal spanyol orvos, patológus és hisztológus nevéhez fűződik, aki 1906-ban Camillo Golgival megosztva orvostudományi Nobel-díjban részesült az idegrendszer szövettanának feltárásáért.

A következő évek joggal nevezhetők a klinika nehéz időszakának a II. világháború miatt. Az akkori igazgatónak, Benedek Lászlónak (1936-1945) szokatlanul nagy mennyiségű, több száz magyar, német, francia, angol, olasz és spanyol nyelvű műve található a könyvtárban. Többben Benedeket a magyarországi eugenika képviselőjének tartják. Ezt azonban cáfolja a pszichiátria-történetírás atyja, Pisztora Ferenc egy 2008-ban megjelent írásában: „Benedeknél az örökletes betegségek indikációs spektrumában soha nem merült fel népcsoportok vagy fajok szerinti javallat” „a Benedeki eugenikának nincs köze a birodalmi fajnemesítő programhoz, a fajelméletéhez.” (Pisztora Ferenc: Benedek László társadalompolitikai szemlélete és eugenikai törekvései In: A Balassa utcai Klinikák 100 éve. 95-114. p.)

A könyvtár életében a következő időszak Horányi Béla nevéhez fűződik, aki 1945-1950 között vezette az intézetet, majd politikai okok miatt, 46 évesen nyugdíjazták. Nyíró Gyulát nevezték ki megbízott igazgatónak. A „nyugdíjas évek” 1956-ig tartottak, Horányit ekkor rehabilitálták, majd 1957. január 1-jén visszahelyezték az immár kettéválasztott Neurológiai Klinika élére. Az 1957-ben született döntés alapjaiban forgatta fel a Balassa utcát, mert ezáltal vált ketté az Elme- és Idegkórtani Klinika Budapesti Orvostudományi Egyetem Neurológiai és a Pszichiátria Klinikára. A neurológiai tanszéket Horányi, a pszichiátriát Nyíró vezette tovább. Ez érzékenyen érintette a könyvtárat. A Neurológiai Klinika könyvtára a főépület alagsorában működött, 1960-ban 167 könyvvel rendelkezett.

Nyíró a Pszichiátriai Klinika igazgatása alatt (1951-1966) szívügyének tekintette a könyvtárügyet. Ezt jelzi, hogy 1960-tól Bakó Irént bízta meg a könyvtárosi feladatok ellátásával. Az ő nevéhez kötődik, a könyvtári törvény előírásának megfelelően vezetett címleltárkönyvek megírása. Ezen féltve őrzött dokumentumok szerint a folyóiratokból 106, a könyvekből 2211 volt a klinikán.

Nyíró méltó utódja lett Juhász Pál (1967-1984). A nagy tudású professzor, akit kortársai nagyon tiszteltek, nem csak szívügyének tekintette a könyvtárügyet, de rengeteg pénzt is áldozott a fejlesztésre, a könyvek és folyóiratok beszerzésére. Juhász Pál Szilágyi András orvost bízta meg a könyvtárosi feladatokkal. Ő építette ki a máig használatos cédulakatalógus rendszert. A könyvtári állomány nagysága ekkor 5513 könyvre és 3112 folyóíratra bővült. Ebben az időszakban került a klinikára Ringer Jenő könyvtári hagyatéka is, pontosan 1577 nagyon értékes könyv.

A Neurológiai Klinikán 1983-ig nincs feljegyzés a könyvtáros személyéről – ekkortól Csanda Endre az igazgatása alatt (1974-1993) Pöhm Bélánét bízta meg az állomány kezelésével. A Csanda-időszak végén 1992-ben Bakonyi Zsuzsa vette át a könyvtár vezetését, ami az épület földszintjén egy betegszobában működött.

A Pszichiátriai Klinikán Magyar István vezetése alatt (1984-1994) elkezdődött rekonstrukció a könyvtárat annyiban érintette, hogy egészen 1994-ig csak részlegesen működött. A rekonstrukció idején az állomány 80-90 százaléka dobozokban volt, de még ekkor is gyarapodott 450 könyvvel és 145 folyóíratral. Könyvtári szolgáltatás is létezett, Czupor Mária kezelte a könyvtári állományt egészen 1993. március 1-jéig, amikor Parcsami Gáborné (a cikk szerzője) vette át a könyvtárat, és jelenleg is ő vezeti.

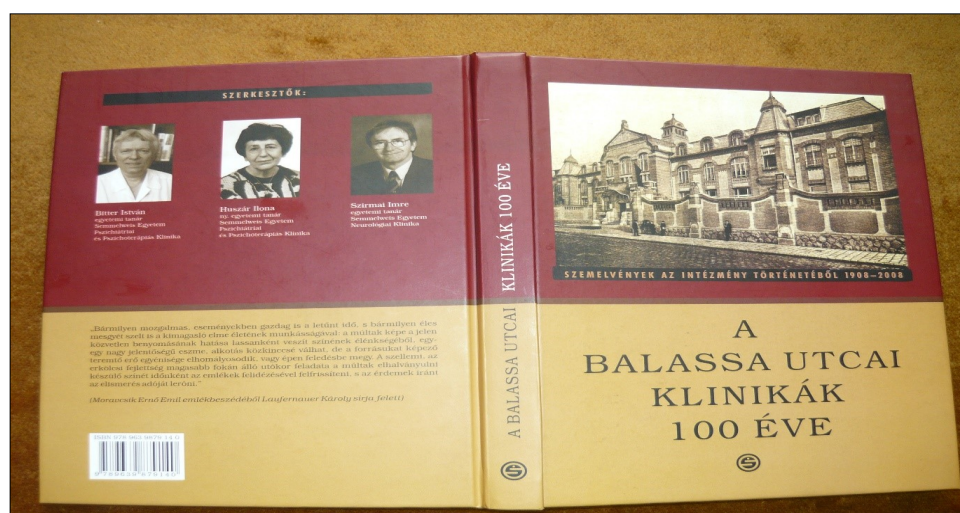
Végül 1994-ben költözött a jelenlegi, méltó helyére mindkét könyvtár, és a 10 évig bedobozolt Pszichiátriai Klinika állománya és a Neurológiai Klinika kórteremben tárolt könyvtári állománya is itt került elhelyezésre.

A Pszichiátriai Klinikán Tringer László vezetése (1994-2004) alatt 355 könyvvel és 600 folyóirattal bővült az állomány. A Neurológiai Klinika igazgatója Szirmai Imre csodálatos könyvszekrényeket tervezett ide, és egy pécsi asztalossal készítette el. Könyvszeretete és ragaszkodása a könyvtárhoz egész igazgatása (1993-2007) idején megfigyelhető volt. Imre Ágnes, Mihály Anna, Budavári Miklósné és Grób Rita vezették a könyvtárat a Szirmai időszakban. Az állomány nagysága ekkor 589 könyv és 1599 folyóirat volt. Bereczki Dániel, a jelenlegi igazgató 2008. november 1-jétől szintén e cikk szerzőjét bízta meg részidőben a könyvtári teendőkkal.

A Pszichiátriai Klinika könyvtárának életében mérföldkőnek számított, hogy Bitter István igazgatása (2004-2014) idején, 2008. szeptember 10-én a klinikára érkezett az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet (OPNI) Könyvtárának teljes könyv- és folyóirat állománya. A közel 140 éves OPNI anyagát, mintegy 600 dobozban szállították a könyvtárba. A dobozokban 7192 db könyv és 5419 db folyóirat volt. Az állomány elhelyezésének és raktározásának munkálatai 2010. január 4-éig tartottak, a muzeális értékű könyvek külön kerültek elhelyezésre a tanácsteremben erre a célra épített üveges könyvszekrényekben. Ettől kezdődően az OPNI Könyvtár állománya a Pszichiátriai Klinika Könyvtárának szerves része.

Szintén a Bitter időszakból említésre méltó, hogy 100 éves lett az intézmény.

A Balassa utcai Klinikák 100 éve címmel megjelent egy reprezentatív könyv is, aminek háttéranyagát a könyvtár szolgáltatta.

2014 és 2016 között megbízott igazgatók, Simon Lajos és Bereczki Dániel irányították a Pszichiátriai Klinikát és a könyvtárat. 2016-tól napjainkig Réthelyi János vezeti a klinikát, a könyvtár szakmai irányítója pedig az igazgatóhelyettes, Unoka Zsolt. Mindketten szívügyüknek tekintik a könyvtárat. Vezetésük óta megszépültek a könyvtári termek, és egy új gépparkkal is bővült a bibliotéka. Napjainkra a könyvtár igazi „nagykönyvtárrá”

vált, jelenlegi állománya 13443 könyv és 8970 folyóirat, ezzel az ország legnagyobb pszichiátriai gyűjteményével rendelkezik. Figyelemre méltó, hogy a klinikán a szakkönyvtár mellett lassan tíz éve működik a Betegkönyvtár, amelyben főként szépirodalmi művek találhatók.

Egy kis állományelemzés...

A Pszichiátriai Klinika könyvállományában a legszebb könyvünk 1896-ban jelent meg, Hőgyes Endre: Millenniumi Emlékkönyv. A Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Orvosi karának múltjáról és jelenéről címmel, amelyben megtaláljuk Mária Terézia alapító szabadalmi és adománylevelét.

Győri Tibor az Orvostudományi kar története 1770-1935 című könyvében a tanszékalapítóról leírja, hogy „1881 márciusában a főváros tanácsa Laufenauer Károly magántanárának megengedte, hogy a Szt. Rókus kórház elmeorvos megfigyelő osztályán mint rendelő orvos a betegeket kezelje...”

Moravcsik Ernő Emil nagy álma teljesült, amikor Grósz Emil könyvében bemutatathatja az átadott Elme- és Idegkórtani Klinikát teljes részletességgel La Clinique des Maladies Mentales című könyvfejezetében, az Emile Grósz: Les Facultés de Médecine Des Universités Royales Hongroises de Budapest et de Kolozsvár című könyvben 1909-ben.

Ritkaságnak számít szintén a klinika állományában fellelt három könyv, amelyekben Schwartz Ferenc Magán Elme- és Ideggyógyintézetének bélyegzője látható. Az 1847-ben megjelent Hartwig Weistopf: Theorie und Methodik Wasserheilverfahrens című munkájában, 1852-ből Georg Barth: Der Lebensmagnetismus című könyvében, és az 1863-ból való Die Irrengeisteskrankheiten Frankreichs, Genes, der Niederlande, England, Norwegen, Belgien und Schweden című könyvben. Ez utóbbi két könyv Ringer Jenő hagyatéka.

Az OPNI állományában felleltük azt az eredeti kéziratot, melyet Oláh Gusztáv, miniszteri tanácsos, igazgató írt „Emlékezzünk a régiekről” címmel, és felolvasta a lipótmezei Magyar Királyi Állami Elme- és Ideggyógyintézet ötven éves jubileumán. Ebből egy részlet: „Vissza szeretném vinni Önöket abba a korba, amikor az intézet létesült, a 60-as évekbe, amikor dilizsanzon érkeztem Pestre, mely hajnali 5 órakor indult el az egri Lyceum mellől és öreg este, 5 lóval, porlepett kis hámmal fordult be a Fehér Hajó udvarába.

Tanúja voltam, mint kis diák, amint Pest és Buda csodájára járt az itt folyó építkezésnek. Az intézet még az osztrák uralom alatt tervezetett Zettel bécsi építész által és Riedelnek, a bécsi tébolyda igazgatójának orvosi tanácsai szerint, de a magyar kívánságoknak figyelembe vételével. Megható, hogy halhatatlan Széchenyink a döblingi tébolydában elmélkedett a Lipótmezei tébolyda építkezéséről, most megjelent döblingi naplójában olvashatjuk azokat a Lipótmező építkezéséről, amelyet Girgactumnak nevez...”

„Ferrusnak egy munkája van könyvtárunkban 1834-ből az elmebetegek gondozásáról. Ma sem lehet humánusabban felfogni ezt a kérdést. Például az elkülönítésről ezt mondja „Il ne faut pas confondre l'isolement avec la solitude. Celle-ci est souvent profitable, tandis qu'in

isolement prolongé peut devenir une cause d' incurrabilité." [Nem szabad összekeverni az elkülönítést a magánytól. Ez sokszor kívánatos, míg a hosszú elkülönítés gyógyíthatatlan okká válhat.]

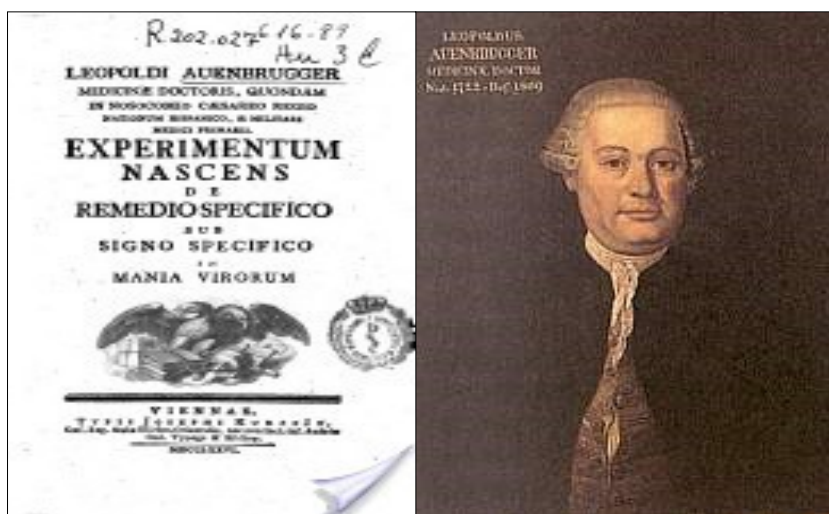
Ugyancsak könyvtárunkban van a würzburgi tébolyda ápolói szolgálati szabályzata 1585-ből. Az elmebetegekkel való bánásmódról ezt az utasítást adja: „4.§. Sich in einen jeden Kranken Weise zu schincken, seine Eigenschaften auslernen. Da sie kollern, wüthen, tuben, - mit nichten sie anreizen!" [Minden betegben bölcset kell látni, kiismerni a tulajdonságait. Ha tébolyulnak, törnek, zúznak semmivel sem szabad őket idegesíteni.] Az Oláh Gusztáv által említett könyvek megtalálhatóak a könyvtárban, kiállításra kerültek a tanácsteremben.

Az OPNI-ből két könyvritkaságot is örököltünk, amire nagyon büszkék vagyunk.

Az első:

Leopoldi Auenbrugger: Experimentum nascens de remedio specifico in mania virorum (Viennae: Typis Josephi Kurzbock, 1776. 157 p.).

Auenbruggernek ez a műve sajátos gyógyszerekről szól, amit az emberek őrjöngése esetén lehet felhasználni.

A második:

Leonard Meister: Sittenlehre der Liebe und Ehe nebst einer Beilage über die helvetische Galanterie (Winthertur: Ben Heinrich Steiner und Comp., 1785. 110 p.) Meister ebben a könyvben a házasság és a szerelem illemtanáról ír a svájci udvarlási szokások tükrében.

1817-ből való a Blicke auf die allgemeine Erläuterungen über den Magnetismus und den Somnambulismus der Mesmer című könyv, amely a mesmerizmus áttekintése és kritikája.

A híres Pineltől nincs könyvünk, de van a fiától, Scipion Pineltől, aki tanításában apja nyomdokain haladt. 1833-ban megjelent könyvének címe: Physiologie de l'homme aliéné appliquée a l'analyse de l'homme social.

Az 1838-ban Jean-Étienne Dominique Esquirol *Des maladies mentales, Médical Hygiénique et médico-légal* címmel megjelent munkájában a mentális betegségek kezeléséről írt orvosi tankönyvet higiéniai és orvosi-jogi szempontból. Ez az első modern pszichiátriai tankönyv. Esquirol könyvében két évtized tapasztalatait összegezte, Philippe Pinel elveit szorosan követve.

1894-ben megjelent Babarczi Swartzer Ottó: *A Budapesti Magán Elme és Ideggyógyintézet Értesítője* is megtalálható az OPNI-ből megörökölt állományban. Az intézetet apja, Schwartz Ferenc alapította, aki a szabadságharc után szorgalmazta a tébolyda ügyét és magángyógyintézet felállítását kérte „minden emberi lény legszerencsétlenebbjeinek, az elmebetegeknek” az érdekében. 1860-61. tanévben Schwartz Ferenc volt a budapesti egyetem egyetlen pszichiátriai képzettségű magántanára, ő volt a magyar pszichiátria atyja, Kék Golyó utcai intézete pedig a magyar pszichiátria bölcsője.

Az OPNI állományának ajándék és hagyaték könyvei nagyságrendileg eltérnek egymástól, van köztük olyan, mint például a Pándy Kálmán, Schaffer Károly, Jendrassik Ernő, Miskolczy Dezső, Tariska István, Ambrózy György és Nagy Tibor könyvtárából ránk maradt több száz kötet. De akad köztük olyan is, mint például Bolyó Károly, Selig Árpád, Meduna László, Vajda Lajos, Laufenauer Károly, Csepely Tibor, Hainiss Géza, Tóth Lajos, Sántha Kálmán, Ferenczi Sándor, Hudovenig Károly, Bakody Aurél, Kluge Endre, Balassa László és Környei István által ránk hagyott értékes dokumentumok, amelyek csupán egy-két ritkaságnak számító könyvet jelentenek.

Hosszasan válogathatnánk még e páratlan gyűjteményből, valószínűleg a tudományt művelők is szívesen visszatekintenek az elmúlt korokra, szívesen lapozzák a 100-200 évvel ezelőtti nagy gondossággal írt műveket. Hiszen rengeteget tanulhatnak az elődeik példájából, magatartásából, munkaszorgalmából, és ami akkor forradalmian új volt, ma már mosolyogtató, vagy pironkodva láthatjuk, hogy nincs új a nap alatt. Komoly értékeket hordoz ez a gyűjtemény, amelyre a klinika alapító igazgatója Moravcsik Ernő Emil is méltán lenne büszke.

Emléktábla avató Dr. Rúzsás Lajosné tiszteletére

Dr. Gracza Tünde – Martos Veronika

PTE EK TK Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu

Kedves és bensőséges ünnepségre került sor 2018. február 16-án 12 órakor a Pécsi Tudományegyetem (PTE) Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont (EK TK) Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtárában (Pekár Könyvtár). Emléktáblát avattunk Dr. Rúzsás Lajosné Dr. Faluhelyi Veronika a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára létrehozója és első igazgatója tiszteletére, születésének 100 évfordulója alkalmából. Az érdeklődőket Dr. Miseta Attila a PTE Általános Orvostudományi Karának (ÁOK) dékánja köszöntötte, majd Dr. Fischerné dr. Dárdai Ágnes az EK TK főigazgatója méltatta az ünnepelt munkásságát. Leánya Dr. Rúzsás Csilla kutatóorvos a családtag szemszögéből mutatta be a könyvtáros édesanya mindennapjait. Az elhelyezett emléktábla alatt – a volt munkatársak nevében – Martos Veronika és Szidun Lászlóné helyezték el az emlékezet koszorúját.

**Dr. Rúzsás Lajosné
Dr. Faluhelyi Veronika**
(1918 - 2005)

A Pécsi Orvostudományi Egyetem
Központi Könyvtárának
létrehozója és első igazgatója

Az emléktábla leleplezése és a koszorúzás alatt egy közel húsz éves magnófelvételtől Veronka néni szavait hallhattuk könyvtárosi hitvallásáról: „...én mindig színházi rendező akartam lenni. És én mindig a szépet, a jót és a nemeset akartam az embereknek adni. Ebben a pillanatban én azt éreztem, addig boldogtalan voltam a színház miatt... de akkor megint egy „rendezési” dolgot adott az élet, amit nem szabadott visszautasítani. És én attól kezdve nem vágytam tovább a színházba, mert tudtam, hogy az lehetetlen, és ez megint egy olyan feladat volt, ami egy olyan rendezéssel járt, még sokkal nagyobb, mint egy színházi színdarab, és ebből is lehetett alkotni, és ebből is lehetett szépet, jót, nemeset adni az embereknek”.

A teljes ünnepségről készített videó az alábbi címen látható:

<http://www.lib.pte.hu/mediatar/pekar-mihaly-orvoskari-konyvtar-emlektabla-avato-unnepseg>

Az ünnepség megkapó pillanatait, valamint a Pekár Könyvtár vezetőjével készített interjúk megörökítésre kerültek a Pécsi TV, valamint a PTE UnivTV által, ezeket az alábbi elérhetőségeken idézhetik fel az érdeklődők:

<https://www.youtube.com/watch?v=iL0lqmN2mHI&feature=youtu.be>

<https://www.youtube.com/watch?v=H0oY8g5YkXs> (8:24-10:05)

A kerek évforduló alkalmából Besse Péter a Pekár Könyvtár munkatársa Emléknaptárat állított össze, melynek lapjain Veronka néni életének fontosabb pillanatai elevenednek fel. Az Emléknaptár egy-egy példányával az ÁOK dékánját, az EK TK főigazgatóját és a családtagokat ajándékozták meg a rendezők.

A Pekár Könyvtár munkatársai vitrint rendeztek be Veronka néni életéről, munkásságáról. Az állandó kiállításként szolgáló vitrin érdekessége, hogy a korabeli sajtó híradásai alapján állít emléket első igazgató asszonyunknak.

Az évforduló alkalmából Martos Veronika a Pekár Könyvtár munkatársa bibliográfiát állított össze Dr. Rúzsásné tudományos munkáiból.

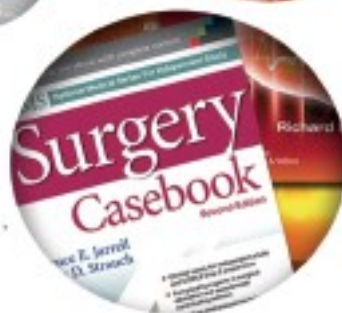
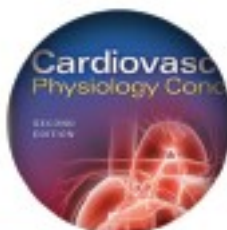
1. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A Pécsi orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának megalakulása, megszervezése és ötéves távlati terve. = Orv. Könyvtáros, 1961. 1. 3. 3-16. p.
2. Rúzsás Lajosné /Faluhelyi Vera/: Hozzászólás Az orvosi könyvtárosok 3. országos értekezletén. = Orv. Könyvtáros, 1963. 3. 3-4. 51-55. p.
3. Rúzsás Lajosné /Faluhelyi Vera/: Könyvtárosképző szaktanfolyam Pécsett, orvosi könyvtárosoknak. = Orv. Könyvtáros, 1964. 4. 1. 43-46. p.
4. Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára – a Központi Könyvtár folyóiratkatalógusa / összeáll. Rúzsás Lajosné /Faluhelyi Vera/. – Pécs : POTE, 1965. – 50 p
5. Rúzsás Lajosné /Faluhelyi Vera/: Tapasztalatok Csehszlovákia orvosi könyvtáraiban. = Orv. Könyvtáros, 1965. 5. 1. 52-68. p.
6. Rúzsás Lajosné /Faluhelyi Vera/: Hozzászólás Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 4. országos értekezletén = Orv. Könyvtáros, 1966. 6. 2. 178-180. p.
7. A Pécsi orvostudományi Egyetem tudományos munkásságának bibliográfiája 1945-1966 – Bibliographia publicationum Universitatis Scientiarum Medicarum Quinqueecclesiensis / összeáll. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera. – Pécs : POTE, 1967. – 312 p.
8. Rúzsás Lajosné, Szepesi Zoltánné: Hozzászólás Ormos Jenő megnyitójához Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 4. országos értekezletén. = Orv. Könyvtáros, 1968. 8. 4. 241-242. p.
9. Rúzsás Lajosné: Hozzászólás Jantsits Gabriella: A SZOTE Könyvtára, mint tájközpont c. előadásához Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 4. országos értekezletén. = Orv. Könyvtáros, 1968. 8. 4. 280. p.
10. Rúzsás Lajosné /Faluhelyi Vera/: Egy egyetemi könyvtár központi feladatai. = A magyar orvosi könyvtárügy és dokumentáció 20 éve / szerk. Szepesi Zoltánné. – Bp. : OOKDK, 1969. – 85-90. p.
11. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: Mit várnak a hálózati könyvtárak a hálózati központtól? = Orv. Könyvtáros, 1969. 9. 4. 472-476. p.
12. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának teljesítménynormái. = Orv. Könyvtáros, 1970. 10. 2. 210-226.
13. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A könyvtár használata. 1. Kik és hogyan használhatják az orvosi szakkönyvtárakat? 2. Helyben olvasás, kölcsönzés. 4. Könyvtári szolgáltatások. = Tájékozódás az orvosi szakirodalomban : egyetemi segédtankönyv / szerk. Réti Endre. – Bp. : Medicina, 1971. – 27-34. p., 56-64. p.
14. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A Pécsi orvostudományi Egyetem Könyvtára. = Pécs-Baranyai Könyvtáros, 1973. 1. 12-15. p.
15. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A „Tájékozódás az orvosi szakirodalomban” c. tantárgy oktatása a Pécsi Orvostudományi Egyetemen. = Orv. Könyvtáros, 1973. 13. 3. 384-389. p.
16. Rúzsás Lajosné: Tájékozódás az orvosi szakirodalomban. = Társadalomorvostan / szerk. Tényi Jenő, Végi János. – Pécs : POTE, 1974. – 58-67. p.

17. Rúzsás Lajosné: Előszó. = A Pécsi Orvostudományi Egyetem gyarapodási könyvjegyzéke. – Pécs : POTE, 1973. – (szabadlapos kiad.)
18. A Pécsi Orvostudományi Egyetem tudományos munkásságának bibliográfiája – Bibliographia publicationum Universitatis Scientiarum Medicarum Quinqueecclesiensis, 2. köt. 1967-1974 / összeáll. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera. – Pécs : POTE, 1975. – 286 p.
19. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: Az oktatókórházak orvosi szakkönyvtárainak feladatai a medikusképzésben. = Orv. Könyvtáros, 1976. 16. 1. 9-25. p.
20. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: Erfahrungen bei der Nutzerschulung der Studenten der medizinischen Universität in Pécs. = DDR Medizin Report, 1977. 6. 126-129. p.
21. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A könyvtár szerepe a képzésben. = Felsőokt. Szle, 1979. 28. 12. 723-731. p.
22. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: Az egyetemi könyvtárak jövője. = Orv. Könyvtáros, 1980. 20. 1. 36-42. p.
23. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: Búcsúzunk Zsemberi Miklóstól. Meghalt 1980. nov. 9. = Orv. Könyvtáros, 1981. 21. 3. 273-274. p.
24. A pécsi könyvtárak kurrens folyóirat-lelőhelyjegyzéke / összeáll. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera. – Pécs : BMKB, 1981. – 231 p. (Kiegészítések az 1981-es jegyzékhez, 1982. – 69 p.)
25. Az egészségügyi-orvostudományi könyvtári hálózat déldunántúli régiójának kurrens külföldi folyóirat-lelőhelyjegyzéke / összeáll. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera. – Pécs : [OOIHK], 1982. – 71 p.
26. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A pécsi könyvtárak együttműködése. = Orv. Könyvtáros, 1982. 22. 1. 3-14. p.
27. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A regionális együttműködés helyzete Dél-Dunántúlon. = Orv. Könyvtáros, 1982. 22. 1. 7-11. p.
28. Rúzsás Lajosné: Új céduลาสzorosító üzembeállítása a POTE Könyvtárában. = Orv. Könyvtáros, 1982. 22. 2. 118-119. p.
29. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: Milyen segítséget ad a 25 éves Magyar Orvosi Bibliográfia orvosoknak – könyvtárosoknak? = Orv. Könyvtáros, 1983. 23. 1. 3-11. p.
30. Az egészségügyi-orvostudományi könyvtári hálózat déldunántúli régiójának kurrens külföldi folyóirat-lelőhelyjegyzéke / összeáll. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera. – Pécs : [OOIHK], 1984. – 52 p.
31. A Pécsi Orvostudományi Egyetem tudományos munkásságának bibliográfiája = Bibliographia publicationum Universitatis Scientiarum Medicarum Quinqueecclesiensis, 3. köt. 1975-1984 / összeáll. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera. – Pécs : POTE, 1986. – 409 p.
32. Rúzsás Lajosné [Faluhelyi Vera]: Számítógépes információs tervek a Pécsi Orvostudományi Egyetemen. = Orv. Könyvtáros, 1987. 27. 1. 34-39. p.
33. Rúzsás Lajosné Faluhelyi Vera: A könyvtáros hivatása. = Baranyai Könyvtáros, 1988. 17. 1. 3-5. p.

www.prospeto.hu

- ✓ A **legnagyobb választékú szakkönyvárúház** és a vezető külföldi könyves könyvtárellátó Magyarországon.
- ✓ Gyakorlatilag az **összes angol és német nyelvű szakkönyv** megtalálható webes áruházában.
- ✓ **Gyors beszerzés, remek árak**, kedves ügyfélszolgálat. Ingyenes a szállítás* irodánkig.

**Angol, amerikai, német és francia könyvek esetében.*

Külföldi
könyvek
kívánságra

WWW.PROSPERO.HU

Könyvtármentés, amikor senki sem olvas könyveket

Közreadja: Vizvári Dóra

Állami Egészségügyi Ellátó Központ Országos Egészségtudományi Szakkönyvtára

E-mail: vizvari.dora@aeek.hu

Amikor Sundeep Vaid dolgozni kezdett Rómában, az IFAD (Mezőgazdasági Fejlesztések Nemzetközi Alap = International Fund of Agricultural Development) könyvtárában, nem volt biztos benne, hogy a könyvtár meddig fog még működni, amikor valójában már szinte senki sem használja azt. Azzal az ötlettel indult neki, hogy felhasználja az IFAD jelmondatát: „Az IFAD törődik a tudással”, Sundeep-nek sikerült meggyőznie a döntéshozókat arról, hogy a könyvtár központi és fontos szerepet kapjon a szervezet életében.

Az IFAD-ot 1977-ben alapították, a könyvtárat pedig 1978-ban. A könyvtár akkor egy nagyon speciális gyűjtemény volt, a gyűjtőkörébe a vidéki elszegényedéssel, mezőgazdasági és gazdasági fejlesztésekkel foglalkozó dokumentumok tartoztak.

Abban az időben három ember dolgozott a könyvtárban, amely papír alapú és főként szürke irodalomra koncentráló könyvekből álló gyűjtemény volt.

Sundeep Vaid, 20 éve az IFAD könyvtárosa. Rájött, hogy az embereknek már egyszerűen nincs idejük olvasni.

„Úgy gondoltam, hogy jobb lesz, ha én megyek hozzájuk. Szóval bekopogtattam pár emberhez, azokhoz, akiknek egy speciális ország, vagy téma volt a kutatási területük és elmondtam nekik, hogy mi jelent meg a folyóiratokban. Ha találtam valamit az indiai állatállományokkal kapcsolatban például, amely fontos lehetett egy bizonyos személynek, aki Indiával foglalkozott, elküldtem neki és annak a személynek is, aki az állatállományok témáját ku-

tatta. Az egész így kezdődött és valós hatása lett. Ők elküldték másolatban azoknak a kollegáiknak, akik hasonló területen voltak érdekeltek, majd megkerestek engem, hogy az elkövetkezőkben ők is kapjanak másolatot az értesítéseimből. Így kezdtem el építeni a listát, a kontaktokról és témáikról.” Ez a lépés tengernyi változást hozott az IFAD könyvtára szervezeten belüli fogadtatásával és szerepével kapcsolatban.

Szelektív információterjesztés

Ez az aktivitás segített abban, hogy az IFAD-alkalmazottak tudjanak a könyvtár létezéséről, és segített Sundeepnek is, hogy többet megtudjon azokról az emberekről, akik a könyvtár potenciális felhasználói. Hangsúlyozza, hogy ez gyakorlati tapasztalat: „Tanulmányozhatod a szervezet organogramját, de ez nem mondja meg, hogy az egyes személyeknek milyen információra lenne szükségük vagy pontosan mi adhatna értéket a munkájukhoz.”

Ez a szelektív információterjesztés során érhető el, amellet az is meg lehet látni, hogy mit kezdenek az információval: „Átnéztem a folyóiratokat a fontosabb adatbázisokban, RSS hírfolyamokban, blogokban és e-mail értesítésekben. Vadásztam a legfrissebb újító gondolatokra és továbbítottam a találatokat a válogatott partnereim számára. Nagyon fontos, hogy megfelelő módon célozd meg a közönségedet, próbáld elkerülni, hogy túl sok információval áraszd el a felhasználóidat. Biztosan nem akarnád túlzásba vinni és ezáltal népszerűtlenné válni!”

Más könyvtárosokkal való találkozások során gyakori kérdés, hogy hogyan lehet megtudni, kinek mire van szüksége. Sundeep azt mondja, hogy „nincs konkrét módja ennek. Beszélgetni kell a lehetséges kliensekkel. Így természetesen lesznek egyezések a már összegyűjtött témáiddal, de kiderülnek azok a kérdéskörök is, amelyek hiányoznak a listádról. Ezzel finomhangolhatod a címlistádat és a témaköröket. Mi lehet a legrosszabb, ami történhet? Senki sem fog megölni azért, mert elküldtél neki egy cikket.” A könyvtár feladatai megváltoztak, a tudás gyűjtés/szervezés átalakult az aktív tudásmegosztás irányába.

2008 körül az IFAD-nak a könyvtárával együtt költöznie kellett egy új épületbe; a könyvtárban ekkor már négy ember dolgozott. Kulcsfontosságúvá vált a könyvtár elhelyezkedése az épületen belül. Sundeep azt mondta: „Az új épületben a tervezett könyvtári tér az előcsarnok volt, amely egy fontos terület: a büfé az egyik oldalon, a könyvtár a másikon.

De amikor épp elhittem, hogy a könyvtár immár biztonságban van, az utolsó pillanatban az a döntés született, hogy nem azt a helyet kapjuk meg. Végül leraktak minket az alagsorba, amely a könyvtár végét jelentette volna.”

A véleményvezérek

A létszám egy főre csökkent és Sundeep szerint: „Az egyetlen dolog, amely életben tartotta a könyvtárat, az a szelektív információterjesztés volt.”

„Egy nap elkezdtem felhordani a könyveket magam, és megtöltöttem a polcokat egy olyan

helyiségben, amely eredetileg a könyvtárnak volt szánva. Azért tettem, hogy megmutassam a vezetőségnek, hogy hogyan is nézhetne ki a könyvtár, ha felhoznánk a maradék polcokat és könyveket is.”

Az ötlet megfogant. A menedzsment, amely addigra hozzászokott a rendszeres, könyvtárból jövő információkhoz, teljes támogatását adta az ötlethez. 2013 decemberében „Az elnökünk helyreállította a könyvtárat és központivá tette, továbbá azt is kijelentette, hogy szeretné a könyvtár jövőjét az ő hivatali idején túl, 2017 után is biztosítani”.

Sundeep szerint ez a rövidtávú támogatás, a szelektív információterjesztés programon keresztül, egy hosszú távú rögzülést jelentett. Kérdés, hogy miért mutatott érdeklődést az elnök a könyvtárral kapcsolatban: „Azért, mert ő is kapott leveleket tőlem. Az ügyfelem volt, amikor még elnökhelyettes volt.” – mondta Sundeep.

„Akkor, és most is, amikor egy új dolgozót vezetnek körbe, „Arcátlanul mondom, hogy én vagyok az egyetlen könyvtáros” és meginvitálom az illetőt egy villámlátogatásra. Ekkor azt is megemlítem, hogy az elnöknek volt könyvtári tapasztalata és további alacsonyabb beosztású személyek is be fognak jelentkezni.”

Az elhelyezkedés számít

Az új hely nem volt garancia arra, hogy a használat emelkedni fog. Sundeep szerint „Csak azt tudtam mondani a menedzsmentnek: van, amikor a kínálat teremt igényt, és egy tudományos szervezetben, mint az IFAD, megfelelő lépés volt a könyvtárat előtérbe helyezni. Ez a megfelelő üzenetet küldi az érdekeltek felé: „Az IFAD törődik a tudással”.

A használat most már emelkedett, népszerűvé vált a különféle státuszban lévő dolgozók számára.

Sundeep mondhatja, hogy a tudás szelektív terjesztése és a folyamatosan növekvő támogatás mentette meg a könyvtárat, de az elhelyezés is szimbolikusan mutatja a könyvtár iránti érdeklődést.

Sundeep meséli, hogy „Amikor Ban Ki Moon egy koreai csoporttal találkozott Rómában, a találkozót itt a könyvtárban szervezte meg. Továbbá mások is, akik megbeszéléseket szerveznek, szeretnek könyvtári háttérrel adni a találkozóiknak, mert az tudástámogató képet ad az intézetről”.

Technológia és képzés

Mindeközben az IFAD terjeszkedik, „700 dolgozó van már az intézetben, növekvő szám a gyarapodó számú állami hivatalokban.” A könyvtárral való kölcsönhatásban növekedett az információk mennyisége is, ahogy a gyakorlati és a támogatási lehetőségek is a könyvtár számára.

2012 óta körülbelül 600 ember részesült egyórás időtartamú felhasználóképzésben.

A könyvtár nemrég telepített egy videómegosztó eszközt arra való tekintettel, hogy egyre több tudás-alapú eseményt tartanak, és ez az új ötletek megosztásának lehetősége is. „Mostanság telepítettünk egy nagy interaktív érintőképernyős eszközt. Ez olyan népszerűnek bizonyult, hogy az informatikai osztály hasonló felszereléseket helyezett el más irodákban is.”

Egy másik példa: „Egyszer láttam a gyakornokunkat a büfében más területek gyakornokaival beszélgetni. Azt mondtam magamnak, hogy ezekre az informális kapcsolatokra építeni kellene.” Így született meg az első gyakornokokat integráló oktató ülés az IFAD-ban, amelybe a könyvtáros gyakornok vonta be a más egységekből érkező gyakornokokat.

Hozzáadott érték

Az IFAD könyvtár túlélésének fontosabb eseményei rávilágítanak arra, hogy a könyvtárosoknak hogyan kell támaszkodniuk új és előremutató szolgáltatásokra, bármilyen szervezetben is vannak.

A proaktív információterjesztés segített újradefiniálni a könyvtár szerepét az információk átadásától kezdve a tudásmegosztási tevékenységekig, ahelyett, hogy információt gyűjt össze és csak vár az ügyfelekre. Például: az IFAD a különböző kutatási eredményekről sorozatokat készít a fejlesztések különböző aspektusairól. A könyvtár pedig segít az anyagok eljuttatásában.

De Sundeep tapasztalata azt sugallja, hogy a könyvtári személyzetnek rendszeresen meg kell mentenie önmagát. Azt mondja: „Ezt így kell csinálni... meg kell mutatnod a napi munkád hozzáadott értékét és központivá kell tenned a nagyobb tudásmenedzsmenten belül.”

Sundeep előadást tartott Londonban az ILI 2017 konferencián (Nemzetközi Internet Könyvtárosok) 2017. október 18-án: „Vissza az alapoktól: hogyan mentsünk meg egy könyvtárat” címmel.

Ez a cikk eredetileg a CILIP Update Magazine-ban jelent meg, 2017 szeptemberében. Sundeep Vaidtól és a CILIP-től is megkaptuk az engedélyt az interjú lefordítására és közlésére.

<https://archive.cilip.org.uk/news/saving-library-when-no-one-reading-books>

(„Ugyan ez egy mezőgazdasági könyvtárossal készült interjú, de hasonló gondokat említ, és olyan megoldásokat mutatott, amelyet mi az orvosi könyvtárakban is megpróbálhatunk, kipróbálhatunk, vagy legalább megnyugodhatunk, hogy van, akinek sikerül :)” VD)

Hírek a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumból

Kolocz Dóra

Magyar Nemzeti Múzeum Semmelweis Orvostörténeti Múzeum

E-mail: sajto.semmelweis@gmail.com

Mozgalmas tavasz zajlik Budapesten a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban (SOM). Éppen, hogy véget ért a Budapest Art Week, amelyben idén először a SOM is részt vett, az intézmény már készül is következő nagy programjaira.

Doktor Mentor 2018

2018-ban is lezajlott a középiskolásoknak szóló pályorientációs programsorozatunk, ahol az érdeklődők az orvosi szakma területeit ismerhetik meg alaposabban és sokoldalúbban. Az előadó orvosok részletesen meséltek hivatásukról, pályájukról, mindezt interaktív elemekkel kiegészítve. Hat meghívott előadónk mindegyike más és más szakterületről érkezett, így a szülészet és nőgyógyászat, az aneszteziológia, a sebészet, a traumatológia, a pszichiátria és a mentőorvosi terület is előtérbe került. A márciusban és áprilisban zajló programsorozat nagy népszerűségnek örvendett, és minden bizonnyal jövőre is folytatódik majd.

Budapest Art Week 2018

2018-ban a SOM is csatlakozott a Budapest Art Week programsorozathoz, amely a Budapest Tavaszi Fesztivál keretei között megrendezett egyhetes képzőművészeti maraton volt. A SOM-ban Szabó Beáta festőművész kiállítását nyitottuk meg, amely az Invazív címet viseli. Szabó Beáta az Art Week ideje alatt a múzeumban készítette el legújabb alkotását, amely az eredet, a születés, a keletkezés témáját boncolgatja. A hozzánk ellátogatók igazi képzőművészeti backstage programra számíthattak, megfigyelhették egy kortárs mű születését és azt, ahogyan egy történeti múzeum kreatív, ösztönző szerepet vállalt egy kortárs képzőművészeti alkotás létrejöttében. Április 21-én, szombaton épülettörténeti sétára is vártuk az érdeklődőket Semmelweis Ignác szülőházába.

Budapest100

Idén második alkalommal vesz részt a SOMúzeum a Budapest100 rendezvényen, amely egy tavaszi hétvégén az egész fővárost megmozgatja. Május 5-én a VIII. kerületi Mátyás téren nyitjuk meg látogatóink előtt az Ernyey József Gyógyszerészettörténeti Szakkönyvtárat, amely a könyvritkaságokon túl egy pompás patikaenteriőt is rejt.

Programjaink:

10:00-18:00

A történelem sodrában. Szent Keresztélyből 0/237. | Épülettörténeti kiállítás

11:00, 12:30, 14:00, 15:30, 17:00

Intézménytörténeti séta

A részvételhez előzetes regisztráció szükséges a sajto.semmelweis@gmail.com címen! (max. 15 fő/séta, max. 2 fő/e-mail)

13:30

Guided tour [EN]

Registration needed! sajto.semmelweis@gmail.com

17:30

Visita guiada [ESP]

Inscripción necesaria! sajto.semmelweis@gmail.com

(Programszervező: Kolocz Dóra, Marton Ildikó, Ráczkevy Edit)

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum aktuális programjairól honlapunkon és Facebook oldalunkon tájékozódhatnak.

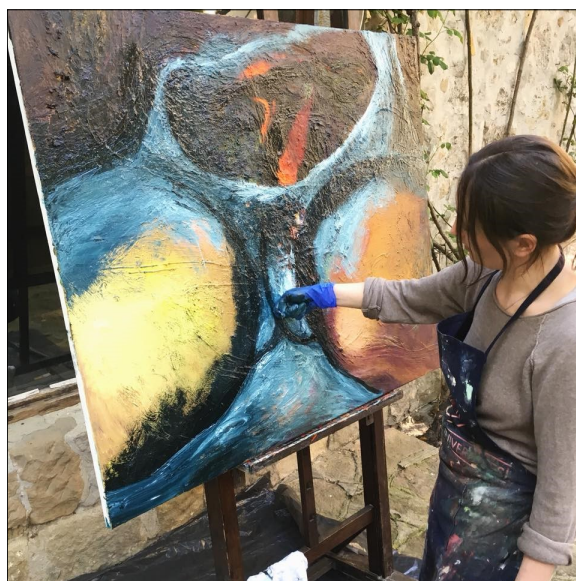
Szeretettel várjuk Önöket múzeumunkban!

Szabó Beáta: Invazív

Kortárs képzőművészeti kiállítás a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban

2018. április 21. – július 31.

A Budapest Art Week első napján, április 17-én 19 órakor nyílt meg Szabó Beáta kiállítása a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban. Invazív: az az orvosi eljárás, amelynek során a testbe vágás vagy szúrás által behatolnak. Szabó Beáta azonos című kiállítása kísérletet tesz arra, hogy intim munkáival behatoljon a múzeum állandó gyűjteményébe és művészeti eszközökkel kapcsolatot létesítsen egy történeti témájú kiállítás darabjaival. A tárlat ezúttal egy már sokak által ismert és szeretett állandó kiállítás bizarr, megkapó darabjaira reflektál, szervesen illeszkedve az intézmény profiljához.

Fotó: <https://www.facebook.com/SOMuseum/>

Rostkender, kannabisz és „orvosi kender”

Dr. Szabó László Gyula

PTE Gyógyszerészeti Intézet, Pécs, Rókus u. 2.

e-mail: laszlo.gyula.szabo@aok.pte.hu

Az utóbbi években kiéleződik az „indiai” kenderrel kapcsolatos szélsőséges vita. A „kannabisz-kérdés” a hazai írott és internetes hírforrások kedvelt témája, már-már a politikusok csatározásának is egyik eszköze. Újabban rák- és idegrendszeri betegségekben tartják ígéretesnek az orvosi kendert. Átkos vagy áldásos-e a kender?

Érdemes idézni Bayer István professzor, nemzetközileg elismert kábítószer-szakértő könyvéből („A drogok történelme”, Aranyhal Kiadó, Budapest, 2000): „A kannabiszkérdés talán önmagában komplexebb, mint az összes többi kábítószer-probléma együttvéve. Bármilyen oldalról közelítjük meg ezt a kérdést, mindenütt ellentmondások özönébe ütközünk, aminek fő oka az, hogy jogászok, orvosok, rendőrök, művészek, írók, de főleg politikusok és újságírók a közlemények egész áradatát zúdítják az emberiségre, és mindenki, aki ehhez a témához nyúl, kötelességének érzi, hogy pro vagy kontra állást foglaljon... A kannabisz körüli zűrzavarban szélső végletek csapnak össze egymással...”

Tudni kell, hogy a legtöbb tévedés már abból adódik, hogy felületesen szemléljük a kifejlett, virágzó növényt. Így adták a vadmender nevet – a levélzet és virágzat hasonlósága alapján – az ürömlevelű (vagy közönséges) parlagfűnek (*Ambrosia artemisiifolia*), holott ennek a növénynek semmi köze a kenderhez, rendszertanilag a fészkesvirágzatúak családjába tartozik és nem található benne a kenderre jellemző különleges vegyületek. Abban megegyeznek, hogy dús virágporhozamuk miatt mindkettő pollenallergiát okozhat. Ha a termesztett kender magja nem kultúrában kel ki és érlel újabb magokat, akkor „kivadult” kenderről van szó, s tágabb értelemben ezt is nevezhetjük vadmendernek. Vadmendernek nevezik még a sédkendert (*Eupatorium cannabinum*) is, ami patakok mentén sok helyen gyakori, egyébként gyógynövény. Ahhoz, hogy pontosan tudjunk azonosítani egy növényt, szakkönyv vagy hiteles rajz, esetleg fénykép szükséges.

Ha a „kannabiszról” tárgyilagosan akarunk véleményt formálni, érdemes felidézni a kender biológiájának legalapvetőbb ismérveit.

„Magyarország Kultúrflórája” monográfiák

1955-ben kezdődött a hazánkban páratlan monográfia-sorozat története. A máig tartó kiadványsor legutoljára megjelenő, 77. füzet 2013-ban készült: Az alma – *Malus domestica*. Abban az időben a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya arra az előrelátó döntésre jutott, hogy a magyar szaknyelv ápolását is célul véve olyan szakirodalmi összefoglaló munkákat bocsát ki a biológus, botanikus és agrárszakemberek számára, ami felöleli egy-egy hazánkban is termesztett kultúrnövény botanikai, nemesítési és agronómiai alapismereteit. Olyan híres magyar botanikusok vettek részt a kiadvány

szerkesztésében, mint Jávorka Sándor (a magyar flóraismeret legnagyobb tudósa), Sárkány Sándor (a növényanatómia professzora), Frenyó Vilmos (a növényélettan professzora), Soó Rezső (a növényrendszertan professzora), idősebb Máthé Imre (botanikus, cönológus) és Priszter Szaniszló (enciklopédikus tudású főszerkesztő, szakszótárak írója). Később, 1962-ben megjelent a sorozathoz tartozó színes atlasz Csapody Vera, a legnagyobb magyar növényfestő-botanikus (eredetileg matematikatanár) alkotása. Ez minden növény színes táblaképét tartalmazza.

E sorozat tagjaként 1962-ben jelent meg – időbeli sorrendben a 15. – Mándy György és Bócsa Iván főszerzők neve alatt a VII/14. sorszámú monográfia: A kender – *Cannabis sativa* L.

Általánosságban ma szinte csak az internetről szerzünk alapadatokat. Pedig a legmegbízhatóbb, könyvtárakban fellelhető, „klasszikus” ismereteket kár lenne figyelmen kívül hagyni. Mándy György a magyar mezőgazdasági botanika legnagyobb alakja, Bócsa Iván pedig a Mátraalján fekvő, kompolti növénynemesítő telep (akkor kísérleti intézet) neves kutatójaként foglalkozott kendernemesítéssel.

A kender biológiája és nemesítése

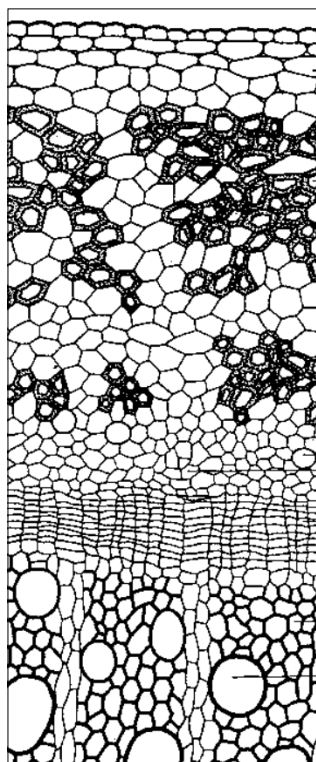
A *Cannabis sativa* L. a kenderfélék (Cannabinaceae vagy Cannabaceae) családjába tartozik a komlóval együtt. Utóbbi főleg söripari alkalmazása miatt ismert. Érdekes, hogy a kender komlóra oltva (vegetatív úton) jól fejlődik, bizonyítva a két nemzetség rokoni viszonyát.

Általában megállapítható, hogy minden haszonnövény genetikai sokfélesége ott a leggazdagabb, ahol az ősi alakok vadon élnek. A kultúrnövények keletkezési központjait (géncentrumait) elsők között Vavilov, a nagy orosz genetikus térképezte fel. (Mint idealista hazaárulót Sztálin és Berija Szibériába száműzték, ott halt meg elhagyatva.) A kender géncentruma Közép-Ázsia, ahol az ősi alak, a vadkender honos (ez tényleg kender, nem kivadult kultúrkender, sem pedig más, kenderhez hasonló nö-

vény!): *Cannabis sativa* subsp. *spontanea*. Legközelebbi rokonával, az alacsonyabb, szélesebb levelű indiai kenderrel (*Cannabis indica* vagy *C. sativa* subsp. *indica*) jól kereszteződik. Utóbbit már 9000 évvel ezelőtt termesztették az Indiai-szubkontinensen (India, Pakisztán, Nepál, Banglades). A Himaláján 2300 méter magasságig megtalálható. Leginkább a hinduk használták és használják ma is vallási szertartásaik során.

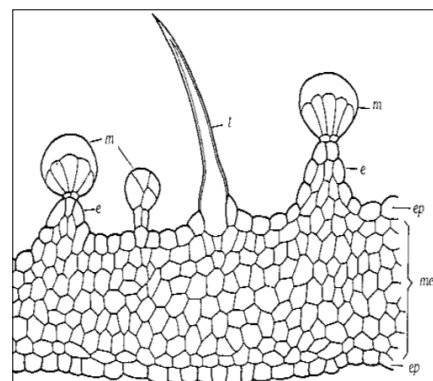
A kender fontos növénytani tulajdonsága, hogy füzérben tömörülő virágai kétlakiak, vagyis külön növényeken nőivarú virágok (termős virágok), míg másokon csak hímivarú virágok (porzós virágok) erednek. Kisebb arányban előfordulnak egylaki egyedek is.

A színes ábrán balra a kender porzós, jobbra a termős egyede látható (Csapody Vera akvarellje). A széllel beporzódott nővirágokból makkocska termés („kis makk”, mag) képződik (legalul). Az apró nővirágok pikkelylevelei (murvalevelek) gyantát választanak ki. Ebben található a legtöbb kannabisz-hatóanyag. A zöld hajtásban előforduló kannabinoidok sokféle kártevő rovarot tartanak távol, hatástalanítják a káros szabadgyököket, vagyis hozzájárulnak ahhoz, hogy ép és egészséges növény fejlődjön, majd makkocska képződjön. A makkocska csírázásához szükséges energiát a benne raktározott zsíros olaj biztosítja. Az apró, fejlődő növényen (legalul középen) ivari különbségek még nem látszanak.

Érdemes felvillantani az említett monográfiából átvéve, két anatómiai ábrát. Az első a kender szárának keresztmetszeti képét tárja elénk Fridvalszky Lóránd (az ELTE Növényanatómiai Tanszékének volt a vezetője Sárkány Sándor professzort követve) munkájából átvéve. A sejtek között jól kivehetők a vastag falú rostsejtek, amelyek kötegekben rendeződve biztosítják a kender szélnek különösen ellenálló, fásodó szárának mechanikai ellenálló-képességét. A víz-transzport főleg a tágabb üregű faedényekben történik, míg az aszszimilátumok szállítása a kisebb méretű sejtekből álló háncsszövetben zajlik. A rostkender biológiai alapja tehát az erőteljes rostszövet kialakulása.

A másik anatómiai rajz (ugyancsak Fridvalszky L. alapján) is a kender lényeges tulajdonságát jeleníti meg. A murvaleveleken a fedőszőrökön kívül ugyanis bőven képződnek többsejtű mirigyszőrök. Ezek kisebb-

nagyobb kiemelkedésen helyezkednek el és dúsan választják ki a kenderre jellemző gyantát. A hasismentes rostkenderre a mirigyszőr mentesség vagy hiánya jellemző. A gyantata terpenofenolai közé tartoznak a bioaktív kannabinoidok (THC, CBD stb.). Tehát a pszichoaktív kender anatómiai jellemzője, hogy a sajátos anyagcsereúton képződő növényi szekrétumot, a gyantát mirigyszőrök révén választja ki.

Az említett tulajdonságokból kikövetkeztethető, hogy melyek a kendernemesítés fő céljai. Az ősidők óta ismert, kiváló rostot szolgáltató rostkender annál értékesebb, minél nagyobb a rosttartalma (annál jobb, minél hosszabbak a rostok, minél nagyobb a szakítószilárdságuk). Nem tartalmazhatnak kannabinoidot (ma érvényes követelmény: 0,2% alatti a THC-, azaz tetrahidrokannabinol-tartalom). Biztonsági okok miatt erre külön kell a rostkendert nemesíteni! Amellett meg kell őriznie ellenálló-képességét a kórokozók és kártevők ellen. Érdemes megjegyezni, hogy a rostkender makkocskája takarmányba keverve hasznosítható, különösen a baromfi kedveli (zsíros olaja nem tartalmaz kannabinoidokat), de a tisztított kenderolaj étkezésre is alkalmas és ipari kenceolajnak is kiváló jól száradó tulajdonsága miatt. Gazdaságossági okok miatt direkt olajkinyerésre ma már nem termesztik.

A hazai rostkender nemesítésében néhai Bócsa Iván akadémikus ért el maradandó eredményeket Kompolton. Olyan fajtákat is előállított, amelyek szára hamar megsárgul (ún. sárgaszárú rostkender), ezáltal a rostban gazdagabb hímkenderek és a később fejlődő, rostban szegényebb nőkenderek betakarítása jobb rostminőséget biztosított. Sikerült megvalósítania az egylaki kenderfajta előállítási technológiáját is. Az általa nemesített fajták THC-tartalma nem haladta meg a 0,2%-ot, tehát termesztése semmilyen veszéllyel nem járt. (Hiába riasztották a hatóságot, hogy kendert termesztenek a határban!)

Kannabiszgyanta a nővirágokról gyűjtve

Ma a problémát rendszerint az üvegházakban (virágzásukhoz rövidnappalokat szükséges biztosítani) termesztett THC-kemotípusú fajták okozzák. Ezek dúsan fejlődő, nővirágos hajtásvégződéseit gyűjtik be a kannabisz-termesztők (L. internetről vett ábrát), majd eladják, vagy továbbítják töményítés céljából (marihuana, hasis). A vízpipán keresztül történő kendersizívás és a füstölés régóta ismeretes Indiában és más kelet-ázsiai országokban. (L. internetről vett ábrát). Ma az egész Földön elterjedt a hasis és marihuana élvezete.

Hasisszívás régi indiai képen

Kannabisz

Külön kell értékelni a gyógyító szándékú törekvéseket. Az ún. „orvosi kender” hatóanyagait azonban nehéz növénynemesítéssel szabályozni. Nem kis feladat kannabidiolban (CBD) és kannabinolban (CBN) gazdag és THC-ben szegény kender-kemotípust nemesíteni. Kémiai úton, szelektív elválasztással is megoldható az egyes aktív komponensek elkülönítése, de ipari méretben túl költséges. Különösen a fájdalomcsillapító CBD ígéretes, a fájdalomcsillapító, de pszichoaktív THC terápiás adagolása viszont fokozott orvosi ellenőrzést igényel.

Orvosbiológiai és izgalmas neurobiokémiai kutatások folynak világszerte a kannabinoid-receptorok működésének értelmezése céljából. A szervezetünkben természetesen előforduló endokannabinoidoknak – hasonlóan az endogén opioidokhoz – a fájdalomérzés szabályozásában van kulcsszerepük. A kenderben talált „fitokannabinoidok” közül különösen a THC-nak van serkentő hatása a kannabinoid receptorok jelátvivő mechanizmusára. Emiatt lehet ígéretes különböző eredetű idegrendszeri betegségek gyógyításában. A rákgyógyító jelző használata óvatosságra int, mivel az orvosok szerint terápiás alkalmazása legfeljebb a citosztatikus kezelések mellékhatásait mérsékelheti. S ez sem lebecsülendő!

Mindenképpen látszik, hogy a mákhoz hasonlóan a kender is elismert gyógynövény lehet, ha a tiszta, elkülönített és pontos szerkezetű hatóanyaga (pl. mákból a morfin, kenderből a THC és/vagy CBD) gyógyszerként nyer alkalmazást a farmakoterápiában. Járható út az is, ha szintetikus úton állítják elő a kender hatóanyagait, ami meglehetősen költséges. Ebben az esetben nincs szükség a növény termesztésére. A THC-ban gazdag kenderdrog (termős virág és levél) teaként való fogyasztása kevésbé hatásos, mivel a kannabinoidok vízben kevésbé oldódnak; a különféle zsíros olajokban (akár a kender zsíros olajában is) annál inkább, de az ún. kenderolajok terápiás felhasználása könnyen vezethet függőséghez. A vajjal és tejjel kivont, mézzel, édes mandulával és kardamommal ízesített „csemegék” lényegesen több pszichoaktív anyagot tartalmaznak, és kizárólag élvezeti célra szolgálnak. Ilyen és hasonló recepteket mutat be példaként a magyarra is lefordított, igen népszerű könyv (Ch. Rätsch: A szerelem füveskertje – az afrodiziákumok a mítoszokban, a történelemben és napjainkban, Terra, Budapest, 1994), melynek kiadása cseppet sem segítette elő a kábítószerrel elleni küzdelmünket.

Remélhető, hogy előbb-utóbb a kender mégis egyik leghasznosabb termesztett növényünk marad, hiszen a papír-, kötél- és építőipar egyre több kenderrost-alapanyagot igényel. Ha sikerül orvosi felügyelettel szabályozni a THC- és/vagy CBD-hatóanyagot tartalmazó kenderdrog és standardizált kenderkészítmények terápiás alkalmazását, akkor az opium és a mákalkaloidok mellett méltó helyet foglalhat el a gyógyszerészetben és a farmakoterápiában. „Enyhe” hatású, relaxáló, hangulatjavító teadrogként azonban éppen úgy veszélyes, mint a népgyógyászatban régen nyugtatásra használt, mákgubóból készült tea. Ugyanis könnyen kialakulhat függőség, az egyszeri túladagolás pedig akár halálhoz vezethet.

Függelék – fogalmak magyarázata

Kannabisz = a növény gyantatartalmú **virágzó vagy termő ágvégei** = ganzsa (tradicionális indiai neve) – alacsonyabb THC-tartalom, fogyasztását ellenőrzik.

kannabiszgyanta = ágvégektől elkülönített **gyanta** = **hasis** = csarasz (tradicionális indiai neve) – legmagasabb THC-tartalom (akár 5%), a legerősebb hatás, legtöbb tiltás.

bhang = virágzó és termő ágvégek nélküli növényrészek, főleg **levelek és szár** – alig tartalmaz THC-t, viszonylag kevésbé ártalmas, főleg keleten divatos, ellenőrizhetetlen.

marihuana = fogyasztása É-Amerikában alakult ki a latin-amerikai **kannabiszlevél**-szívásból. THC-tartalma szélsőséges: 0,01-2,5%. Gyakran hasissal dúsítják a gyengébb hatású drogot. Ellenőrizhetetlen.

tudomanymetria.hu

Dr. Sipos Anna Magdolna

Dr. Nagy Miklós Mihály

Bikádi Katalin

tudomanymetria.hu

info@tudomanymetria.hu

Tudomanymetria.huhú

+36-20-433-24-35

A Nagy Háború záróakkordja, a spanyolnátha-járvány

Dr. Kapronczay Katalin

orvostörténész, könyvtáros

E-mail: kapronczaykatalin@semmelweis.museum.hu

Az emberre hirtelen, magas lázzal rátörő influenza már az ókortól időről időre megjelent. A megbetegedések leírásaival a klasszikus orvosi irodalomban is találkozunk, a betegség neve többféle változatban szerepel (febris, epidemica, grippe, nátha, stb.). Az első tömeges megbetegedést okozó nátha-járvány a XII. században, a keresztes háborúk idején söpört végig Európán, 1510-ben Málta szigetéről, 1557-ben Ázsiából érkezett Európába. 1580-ban Ázsia nagy részén és Afrikában, 1647-ben Angliában és Hollandiában, 1688-ban Franciaországban és a német területeken okozott tömeges megbetegedéseket. A XVIII. században Oroszország és Itália volt egy-egy nagyobb járvány kiindulópontja. A magyarországi járványok történetét feldolgozó munkák is több nagy influenzajárványról emlékeznek meg: 1575-ben és 1580-ban országos méretet öltött, 1675-ben Pozsonyból indult el és a környező régióra is elterjedt, 1788-ban Erdélyt sújtotta. A XIX. század folyamán elsődlegesen az amerikai kontinensen jelentkezett a betegség, viszont az 1889-1890-es járvány már a Föld szinte valamennyi régióját elérte, így Magyarországot sem kímélte. Azt viszont hozzá kell fűzni, hogy ezen járvány halálos áldozatainak száma meg sem közelítette az egyéb fertőző betegségben elhunytakét. 1898 és 1918 között mintegy nyolc esetben figyeltek meg tömeges influenzás megbetegedéseket a magyar fővárosban, az utolsót 1918 tavaszán.

Az 1918-19-es spanyolnátha-járvány azonban minden eddigi pandémiát túlszárnyalt a betegség súlyosságát, a megbetegedettek és az áldozatok számát illetően egyaránt.

Meglehetősen nehéz a járvány terjedésének menetét, a betegség földrajzi kiindulópontját, az áldozatok valós számát meghatározni, mivel a korabeli híradások is pontatlanok, ellentmondásosak. Már a kór elnevezése is félreértésekre ad okot, hiszen nem Spanyolországban jelentkezett először a betegség, csupán itt adtak először hírt a gyors és veszélyes terjedésről. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a Távol-Keletről amerikai katonák hurcolták be hazájukba a kórt, majd a katonai támaszpontokból sugárzott szét a járvány. Egy másik elmélet szerint a Sing-Sing börtönben voltak az első megbetegedések és onnan terjedt át Európára. Az európai kontinensre Franciaországon keresztül érkezett, onnan előbb Észak-Olaszországba húzódott, majd elérte Svájcot és Németországot. Ami bizonyos, hogy nem volt olyan földrész, akár a legkisebb, legtávolibb régió, ahonnan ne jelentettek volna megbetegedéseket. Több beszámoló egyértelműen a katonaságot tette felelőssé a járvány terjedéséért. Az amerikai kontinensen – az egyik feltételezett kiindulóponton – a vezető katonaeorvosi szervek ugyan megtették a legszükségesebb intézkedéseket a hajóutakkal való terjedés megakadályozására, de eredménytelenül. Kikötés előtt minden hajónak be kellett volna tartania a kötelező karantén idő leteltét, de a háborús eseményekre hivatkozva a katonai vezetés ezt nem tartotta be.

A földrészeken körbeszárguló járvány egy éven belül három hullámban érte el a lakosságot, 1918 tavaszán, majd őszén, végül sok helyen 1919-ben is fellépett. 1918 tavaszán nem volt kirívó a mortalitás, ezzel szemben az 1918 őszi, illetve az 1919-es hullám sok halálos áldozattal járt. A szórványos adatok szerint az első hullámban megbetegedettek viszonylagos védelmet élveztek a második hullám idején.

A betegek óriási száma pánikhangulatot keltett, sokan a pestishez hasonlították a betegséget. A helyzet súlyosságát nyilvánvalóan fokozta, hogy nem sikerült pontosan azonosítani a kórokozót (a vírusok létezéséről ekkor még nem tudtak). Az azonban kétségtelenné vált, hogy a kórokozók – bármi legyen is az – a levegőben terjednek, különösen a zárt helyiségekben. A tünetek nem sokban különböztek egy mai influenzától: hirtelen fellépő láz, el-esettség, esetleg végtagfájdalmak. Szerencsés esetben három-négy nap múlva lement a láz és a beteg meggyógyult. Legtöbbször azonban szövődmény lépett fel, egyre magasabb lázzal hurutos tüdőgyulladás, vagy mellhártyagyulladás alakult ki. Nehezítette a diagnózis meghatározását, hogy ezek a tünetek nagy hasonlóságot mutattak a kiütéses tifusban szenvedőknél észlelt tüdőgyulladással. Előfordultak súlyos enterális tünetekkel járó esetek is. A beszámolók szerint a megfelelő gyógyszer hiányában ezek a betegek nagy kínok között haltak meg, vagyis nem a spanyolnátha, hanem a szövődmények okozták a halálukat.

A megbetegedési és halálozási ráta szerint a statisztikai görbe „U” alakot mutat, vagyis a legfogékonyabbak a gyermekek és az idősek voltak, a halálozás száma is ebben a körben volt a legmagasabb. Feltételezték, hogy a közép-korosztály az 1889-1890-es nagy kiterjedésű járvány során immunitást szerzett, ezért ha ismételten fertőződtek is, enyhébb lefolyású volt a betegség. Mivel az ismeretlen kórokozó a levegőben terjedt, a megelőzés szinte egyetlen, rég bevált módjának a betegek elkülönítése bizonyult, ezért a hétköznapi élet, a társas érintkezés minden területén erre irányultak az óvó rendszabályok (gyülekezési tilalom, iskolák, szórakozó helyek bezárása, a tömegközlekedési eszközök utaslétszámának szabályozása, szájmaszk, kesztyű kötelező használata, nyilvános telefonok és egyéb, sokak által használt tárgyak fertőtlenítésének elrendelése). A háború szenvedéseitől testileg-lelkileg amúgy is megviselt lakosság szinte ösztönösen tiltakozott az újabb korlátozások ellen, a közhangulatot rontotta a rendelkezésekkel szembeni gyanakvás, bizalmatlanság. Ez a tömegpszichózis nem ismeretlen a korábbi veszedelmes járványok – pestis, kolera – történetében sem. A hatóságok éppen ezt vették figyelembe, amikor igyekeztek a tragikus statisztikai adatokat valamelyest „szépíteni”, illetőleg a lakosságot nem a legszigorúbb módon korlátozni a mindennapi életvitelében. A tömegközlekedési eszközökön előírt rendszabályok ellenállásba ütköztek, a konfliktusokat – és a fertőződés lehetőségét – tovább fokozta, hogy az élelmiszer és egyéb közszükségleti cikkek beszerzéséért órákig álltak sorban. A hatóságoknak mérlegelni kellett a rendszabályok szigorítását vagy az esetleges engedményeket. A gyakorlat azt bizonyította, hogy amikor átmenetileg lazítottak a szigoron, megnyitották a templomokat, iskolákat, kávéházakat, a járvány új erőre kapott. A helyzetet mindenütt súlyosbította a gyógyszerhiány, a leggyakoribb orvosságok pánikszerű felvásárlása, amellyel az amúgy is ellátási nehézségekkel küzdő gyógyszer-gyártók nem tudtak lépést tartani.

Budapesten az influenza veszedelmes változata 1918 nyarán jelent meg. Az első eseteket a Zita Hadikórházban diagnosztizálták az olasz hadszíntérről ide szállított katonákon, hadifoglyokon. Az ide hurcolt betegség a pavilon összes ápolóját és személyzetét szinte órák alatt megfertőzte. A polgári lakosság körében július közepétől jelentkeztek a tömeges megbetegedések, majd néhány hétre enyhülni látszott a járvány. Ezt később azzal magyarázták, hogy aki tehetett, vidékre menekült a betegség elől. Szeptember második felében azonban ismét robbanásszerűen emelkedett a betegek száma. A helyzet arra készítette Budapest Főváros Közegészségügyi Bizottságát, hogy komolyabb lépéseket tegyenek. Az 1918. szeptember 30-ai ülés nyomán több intézkedést foganatosítottak. Némi szakmai vita után kimondták, hogy súlyos járványhelyzettel kell a szakembereknek szembenézni, mégpedig olyan betegség kapcsán, amely némiképp különbözik a korábbi, ismert kóroktól. A főváros két járványkórházát – a Szent László és a Szent Gellért Kórházat – felkészítették nagyobb mennyiségű beteg fogadására. Számos oktatási intézményt bezárattak, látogatási tilalmat rendeltek el a kórházakban, előírták a betegek elkülönítését. Októberben rendeletet adott ki a polgármester az influenza-betegek kötelező bejelentéséről, amely a tüdőgyulladásos megbetegedésekben elhunytak számára is vonatkozott, hiszen – mint korábban említettük – a halálesetek oka a szövődmény volt. Sokat vártak a statisztikai adatok elemzésétől, de hamarosan rá kellett döbbsenni, hogy a rendszer nem az elképzelések szerint működött. A megnövekedett beteglétszám mellett ugyanis nem voltak képesek az adminisztráció pontos elkészítésére, így minden vonatkozásban csak becsült számadatokat tudtak értékelni, és hozzávetőleges képet lehetett alkotni a járvány egészének felépítéséről: megbetegedettek száma, életkora, neme, társadalmi hovatartozása, stb. A bejelentettek többszöröse lehetett a betegek tényleges száma, hiszen sokukat nem látta orvos. Nem várt arányokat mutatott a női megbetegedések statisztikája, számuk jóval magasabb volt, mint a férfiaké (kb. 3:1). Bár a katonaság jelentősen érintett volt, a női megbetegedések számát azonban növelte, hogy a hátszaki munkában még mindig nagymértékben leterheltek voltak, a közszükségleti cikkek és az élelmiszer hiánya miatt órákig tülekedtek a boltok előtt. A felsőbb társadalmi osztályhoz tartozó lányok-asszonyok a jótékonyági feladataik ellátása során éppen olyan helyeken töltöttek hosszú időt, ahol a leginkább fennállt a fertőződés lehetősége: a pályaudvarokon fogadták a hazatérő sebesült katonákat, adomány-csomagokat osztottak tömeg-rendezvényeken.

A két járványkórház hamarosan megtelt, ezért a katonai hatóságok engedélyével jelentős számú ágyat engedett át a Zita Kórház az influenzás betegek számára. A betegek mielőbbi kezelését nem csupán a kevés férőhely akadályozta, de a betegszállító eszközök hiánya is. A közegészségügyi rendelkezések betartásának ellenőrzésében fontos szerepet szántak az ún. egészségőröknek: ők ellenőrizték a betegek bejelentését, a családtagok távoltartását a közösségektől (munkahelytől, iskolától), a fertőzött lakáson a figyelmeztető vörös cédula elhelyezését, stb. A katonai szolgálatot teljesítő szakemberek helyett ideiglenesen alkalmazott, felületesen képzett egészségőrök tevékenysége azonban többször inkább káros, mint hasznos volt (ki-be járkáltak a fertőzött lakásokba, tovább vitték a fertőzést, nem ritkán egyéb járványos betegséget is terjesztettek).

A főváros vezetése és az egészségügyi hatóságok is osztották a lakosság azon véleményét, miszerint nem csak a betegség terjesztésében vétkes a katonaság, de a katonai vezetés sem teszi meg azokat a lépéseket, amelyekkel a helyzeten könnyítenének. Az elvárások között szerepelt a betegek szállításához szükséges járművek átengedése, a még mindig katonai szolgálatot teljesítő orvosok, gyógyszerészek, ápolók leszerelése. A hadügyminisztérium 150 orvos és 100 gyógyszerész szabadságolását ígérte a járvány idejére, de végül csak 55 orvost és 26 gyógyszerészt rendelt ki a katonai parancsnokság félnapos polgári szolgálatra. A sorra megbetegedő ápoló személyzet helyébe sem tudtak újakat állítani. A katonaság segítségét kérték a város alapvető tisztaságának biztosítására, illetve a nagy létszámú elhunyt mielőbbi eltemetéséhez. Ígértet kaptak, segítséget nem.

A Fővárosi Közgyűlés 1918 októberében – a járványhelyzet fokozódása miatt – járványbizottsággá alakult át. A miniszterelnök felhatalmazta a polgármestert, hogy saját hatáskörében döntsön minden járvánnyal kapcsolatos kérdésben. Október közepén a Zita Kórházat teljes egészében átengedték a polgári influenzás betegek ápolására. A betegek száma azonban az egyre szigorodó rendelkezések ellenére is emelkedett, amely elsősorban a nagyobb létszámú összejövetelek (a tanintézetek, szórakozóhelyek, sőt a templomi istentisztelet, tradicionális halotti búcsúztatás) tiltását, vagy korlátozását, illetve a tömegközlekedési eszközökön utazók létszámának szabályozását jelentette.

A főváros három járványkórháza – Szent László, Szent Gellért és a Zita Kórház – nem volt elegendő. Kórházba – mint általában az szokás volt – az alsóbb társadalmi osztály tagjai kerültek, a tehetőseket otthonukban ápolták, következményként az egész családot, közvetlen környezetüket is megfertőzték, cselédségük korlátozás nélkül kijárt az emberek közé és hozta-vitte a fertőzést. Azon elgondolás, hogy szanatóriumokat alakítsanak át a nagyobb kényelemhez szokott, megkülönböztetett ápolást igénylő gazdagok számára, megmaradt az ötletek szintjén.

A köztörténeti, politikai események minden időben hatással voltak az ország egészségügyének alakulására. Ezért nem csodálkozhatunk, hogy az ún. „őszirózsás forradalom” után hivatalba lépett új miniszterelnök, *Károlyi Mihály* október 31-én hatályon kívül helyezte a járvánnyal kapcsolatos rendelkezések jelentős részét. Döntését a lakosság megnyugtatójának és „szórakoztatásának” szándékával indokolta, ugyanis ismét megnyitotta a színházak, mozik, mulatók, kávéházak kapuit, megszüntette a vendéglők korai bezárására vonatkozó utasítást.

A statisztikai adatok ugyan a járvány átmeneti csökkenését, vagy legalábbis stagnálást mutatták, a háttér azonban lényegesen súlyosabb problémákkal volt terhes. Változatlanul megoldhatatlan feladatot jelentett a betegek szállítása, az orvosok és ápolók elégtelen létszáma. A bejelentett betegek száma valóban alacsonyabb volt, a halálozás azonban százalékosan növekedett. A Monarchia összeomlása után hazaözönlő katonáknak és menekülteknek rótták fel, hogy a járvány néhány hét elteltével ismételten fellángolt, erőre kapott. A megbetegedések száma csak december közepétől kezdett csökkenni. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy lassú ütemben, március-április hónapokra várható a járvány elmúlása. Kissé cinikus véleményként hangzott el, hogy addig nem lesz vége a járványnak, amíg

minden arra fogékony lakos át nem esik a fertőzésen. A tömegpropaganda is hangnemet változtatott és főként az egyéni higiéniére és személyes óvintézkedésre helyezték a hangsúlyt. Tény, hogy a járvány Budapesten, 1919 elején – mondhatni váratlanul – véget ért.

A vidéki településekhez előbb érkezett el a fővárosban dühöngő járvány rémisztő híre, mint maga a betegség. A rendelkezések alapvetően hasonlatosak voltak a nagyvárosban alkalmazott rendszabályokhoz, azonban a helyi adottságokhoz, a település nagyságához igazodva. Volt olyan hely, ahol minden beteg számára biztosította a városi tisztiorvos az ingyenes ellátást, a gyógyszereket, nem csak az „igazolt” szegényeknek, mint ahogyan az a járványmentes időszakban volt.

A szakemberek tudományos feljegyzései, a szaklapokban megjelenő írások, a lakosság felvilágosítását szolgáló röplapok és kis terjedelmű kiadványok megszámlálhatatlan mennyisége látott napvilágot.

A két vezető orvostudományi szakfolyóirat – a *Gyógyászat* és az *Orvosi Hetilap* – közleményeinek jelentős része a spanyol-influenzával kapcsolatos írásokkal volt tele. Leírták a betegség kórképét, a különféle változatú kórlefolyást, a szövődményeket. Összehasonlításokat végeztek a korábban már megismert hasonló betegségekkel, járványokkal, de mindez csak találgatásnak bizonyult, ha a morbiditás és letalitás számszerű adataira gondolunk.

A *Gyógyászat* 1918. évi 47. számában *Bajor Dezső* ezredorvos egy bizonyos „morbus sibi-riensis”-nek nevezett járványos betegségről számolt be, amelyet az orosz fronton éltek át még a háború első évében. *Bajor* egy 1000 ágyas tábori kórház vezetésével volt megbízva. A 17 000 fős fogolytáborban hat hónap alatt 640 fő esett át ezen a betegségen, egyetlen halálozás történt. A betegség lefolyása hasonlatos volt a „spanyol”-hoz, néhány napos igen magas láz, a szokásos kísérő tünetekkel, majd 4-5 nap múlva gyógyulás, rövid lábadozás. Akkor semmiféle szövődményre nem volt gyanú. Azonban néhány hét múlva többüknél vese-panaszokat (fehérjevizelés) észleltek, másoknál a köpettel Pfeiffer-féle bacilus távozott, vagyis a szövődmények néhány hét múlva jelentkeztek. A 640 betegből mintegy 210-et kellett vesebántalmakkal kórházba utalni, közülük 22-en haltak meg a bántalmak súlyosbodása következtében. A közeli (szibériai viszonylatban közeli: mintegy 100 km-re fekvő) tiszti táborban szintén észleltek hasonló megbetegedéseket, illetőleg a később kialakuló vese szövődményeket. Azt a tényt, hogy nem öltött nagyobb méreteket a járvány, *Bajor Dezső* azzal magyarázta, hogy a fogolytáborok szigorúan zárt közösséget alkottak, nem érintkeztek sem egymással, sem a környék lakosságával. A helyiek elmondása szerint ez a betegség nem volt ismeretlen, sokszor találkoztak vele az orvosok. A szerző végső következtetése az, hogy a morbus sibi-riensis és a spanyol influenza egyazon betegségcsoportba tartozik.

A Monarchia seregében történő megbetegedésekről is készültek feljegyzések, bár korántsem olyan részletesek, mint az elvárható lett volna. Az influenzás megbetegedések számszerű regisztrálása nem kapott kellő hangsúlyt a harctéri sérülések és egyéb megbetegedések mellett. Már 1917-ben is jelentettek a különböző hadszíntekről influenzaszerű megbetegedéseket, de az igazi nagy hullám – hasonlóan a polgári területhez – 1918-ban jelentkezett. A járvány-intézkedések a polgári és a honvédségi erők összefogását célozták a járvány

megfekezése érdekében. A honvédség kórházi ágyak átengedésével, az egészségügyi személyzet (orvosok, gyógyszerészek) szabadságolásával, gyógyszersegítséggel támogatta a hátszági ellátást.

A *Jó egészség* c. népszerű orvosi és egészségügyi tanácsokat közlő folyóirat felvilágosító célú aprónyomtatványokat is megjelentetett a lakosság tájékoztatása érdekében. Ezek sorába tartozott a spanyol-influenza témában összeállított prospektus is. A közreadás célját így fogalmazták meg: „...*Nem akarjuk a laikus olvasót az influenza kezelésére kioktatni, hanem olyan irányelvekkel megismertetni, amelyet betegek körül hasznosíthatnak. Főleg ott, ahol orvoshoz nehezen, vagy egyáltalán nem juthatnak, mert sajnos, hazánkban a rettenetes orvoshiányt a háborús viszonyok fokozták. Különben is talán jó hasznát veszik azok is, akiknek orvosuk van. Ezzel az orvosnak a betegség gyógyítása közben jó segítő társává válnak.*”¹ E néhány mondat azt az érzést kelti, mintha egy XVIII. századi egészségnevelő kiadvány ajánlását olvasnánk, és nem telt volna el közben közel két évszázad.

A korszak neves orvosai vállalkoztak a rövid lélegzetű, egyszerűen megfogalmazott tanácsok írásba foglalására.

Kétly László: A spanyol influenza című írása a legfontosabb tudnivalókat tartalmazza a betegség mibenlétéről. A betegséget szerinte – és hivatkozik több külföldi orvos véleményére – a Pfeiffer-féle bacillus okozza. A nagyszámú megbetegedés okát a háborús évek alatt leromlott szervezeteknek tudja be, amelynek eredménye, hogy mindenki fogékonyabb a különféle betegségekre. Kétkedik abban, hogy egy korábban kiállt, hasonló betegség immunnissá tesz az újabb fertőzéssel szemben. Speciális gyógyszert nem tud az influenza kezelésére, viszont a szövődményként fellépett pneumonia, vagy tüdőgyulladás a szokott módszerrel gyógyítható. „*Ami a kezelést illeti, a magam és klinikám részéről főleg tüneti. ... A sokaktól dicsért aspirin-, illetve szalicil-készítményekkel szemben nemcsak a legnagyobb szkepticizmussal vallom, de ... a klinikán szerzett tapasztalat szerint is influenzás lázknál csődöt mond. ... A betegség ellen előzetes óvintézkedés nincs. Kerüljük a tömegeket, az utazást, a színházat és a mozit. ... Gyakori szájöblítés, mosakodás és fürdés ajánlatos.*”²

Somogyi Béla a betegek ápolására vonatkozóan ad tanácsokat: hogyan enyhítsék a magas láz okozta rosszullétet (borogatás, langyos fürdő), a kísérő tünetként jelentkező fejfájást és a gasztrointesztinális panaszokat, a sok esetben előforduló orrvérzést.

Preisich Kornél a megbetegedett gyermekek ápolásáról írt, különösen hasznos tanáccsal azonban ő sem tudott szolgálni. A különféle kísérő tünetekre hívta fel a figyelmet, amelyek kellő gondosság hiányában szövődményhez vezethetnek: nyirokmirigy-duzzanat, torokfájás, hasmenés, fülfájás, stb. Könnyű, de tápláló étrendet javasol és azt, hogy ne küldjék a gyermeket idejekorán iskolába, mind a saját, mind a többi gyermek érdekében.

Természetesen szokatlan módszerekkel is próbálkoztak, mint a feljegyzések szerint a bajai városvezetés. Ők ugyanis azt a döntést hozták, hogy a lakosság körében rumot fognak osztani, az alkohol talán immunnissá tesz a fertőzéssel szemben (?!). A tisztí főorvos által látta-mozott receptekért a betegek fél liter rumot kaptak 12 korona egységárban. A patikus a

¹ A spanyol-járvány... 15. p.

² A spanyol-járvány... 5. p.

rumgyártótól 11 korona értékben volt köteles vásárolni az alkoholt. A kiutalható „dóvizt” hamarosan egy literre emelték, az árát viszont csak 1 koronával. Ez a megoldás csak úgy volt lehetséges, hogy a rum alkoholszázalékát csökkentették. A manőver ellenőrzésével – vagyis a rum alkoholtartalmának mérésével – két városi tisztviselőt bíztak meg. Sajnos a feljegyzés nem terjed ki arra, hogy az ellenőrzést műszerrel, vagy „hagyományos érzékszervi” módszerrel hajtották végre. A korabeli sajtó némi magyarázatot fűzött a városvezetés szokatlan intézkedéséhez, és beszámolt a lakosság körében elterjedt azon véleményről, miszerint az alkohol megvéd, sőt ki is gyógyít a spanyolnáthából. A furcsa rendelkezésnek talán csak az volt a haszna, hogy a „gyógyszer” kiutalása érdekében fel kellett keresni az orvost, aki a fertőzött, vagy fertőzés gyanús lakosokat kezelésbe tudta venni.

Az elmúlt száz évben időről időre felidéztek a spanyolnátha rémisztő történetét, az áldozatok nagy számát. Ez utóbbival kapcsolatban azonban érdemes óvatosnak lenni, hiszen – mint arra már kitértünk – a korabeli statisztikák, felmérések csak becslést adtak, amelyet a félelem és döbbenet jóval nagyobbra tűntetett fel. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy a Föld népességének 4 százaléka esett áldozatul, a leginkább túlzó vélemény mintegy százmillióra teszi az elhunytak számát. Sok híresség – többek között Kaffka Margit, akit kisfiával együtt ragadott el a halál – esett a járvány áldozatául, akiknek nevét sosem felejtik el a spanyoljárványról szóló írások.

Amerikai kutatók 1951-től próbálkoztak a fejlettebb laboratóriumi módszerek és a nagyobb ismeretanyag birtokában megfejteni az agresszív kórokozó mibenlétét. Először spanyolnáthában elhunytak tömegsírjából vettek vizsgálati mintát, majd az amerikai hadsereg által megőrzött maradványokat elemezték. A sokéves laboratóriumi munka eredményeként 1995-ben határozták meg a spanyolnátha kórokozóját. Ekkor derült ki, hogy leginkább a sertésinfluenza vírusához hasonlít, de géntérképének kialakulásához a madárinfluenza is hozzájárult. A kód neve: H1N1. A „spanyol” tehát továbbra is köztünk él, szerencsére az orvostudomány fejlődése olyan eredményeket hozott, amelyekkel megelőzhető, megfékezhető az 1918-19-eshez hasonló pusztítás.

Irodalom

- [1] Bajor D.: A „morbus sibiricus”-ról. *Gyógyászat* 1918; 58(47): 624-625.
- [2] Géra E.: A spanyolnátha Budapesten. *Budapesti negyed* 2009;17(64): 208-232.
- [3] Hainiss E.: A „spanyol-betegségnek” nevezett 1918-évi járványról. *Gyógyászat* 1918; 58(47): 576-579.
- [4] Kiss G.: Spanyolnáthajárvány a Monarchiában 1918 őszén a katonai források tükrében. *Orv. hetil.* 2006; 147(18): 850-851.
- [5] Longauer K.: A spanyol nátha. *Orv. hetil.* 1918; 62(43): 563-564.
- [6] Major Z.: Adalékok az 1918-as bajai spanyol-nátha járványhoz. *Múltbanézó* 2011; 3. (2011.08.12) http://mnl.gov.hu/mnl/bkml/multbanezo_3_sz_2011_08_12
- [7] A spanyol-járvány és az ellene való védekezés. *Orvostanárok és gyakorló orvosok tanácsai.* A „Jó egészség” népszerű orvosi újság kiadása. Budapest, 1918. 17 p.
- [8] Stefler D.: Az 1918-as spanyolnátha-járvány epidemiológiai feltámasztása a 21. században. *Magy. epidemiol.* 2007; 4(2): 99-105.

UTAK A TUDOMÁNYMETRIÁBAN

MTMT-gondozás

MTMT2

Hol publikáljon?

Szeretne több citációt?

Pozicionálná egyetemét?

Cél az impakt faktoros folyóirat?

Tudományometriai képzés

Tudományos konferenciák

**„Én mindig a szépet, a jót és a nemeset akartam
az embereknek adni...”**

**Emlékezés Dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Veronikára
születésének 100. évfordulója alkalmából**

Dr. Gracza Tünde

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtára

E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu

A Pécsi Orvostudományi Egyetem (POTE) Központi Könyvtára (Könyvtár) megszervezőjének és első igazgatójának szakmai munkásságát 1961 óta követhették nyomon a könyvtáros kollégák. Ekkor fogalmazta meg „A Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának megalakulása, megszervezése és ötéves távlati terve” című cikkét, melyet az Orvosi Könyvtáros közölt.

A cikkből kimaradt részleteket egy vele történt beszélgetésből kiragadott gondolatokkal szeretnénk kiegészíteni, amelyre 2000. január 15-én került sor.

„1944-ben Kolozsvárról kerültem a pécsi Egyetemi Könyvtárba. A kolozsvári egyetemi könyvtár igazgatójától, Herpay Árpádtól kaptam az első könyvtári instrukciót, ami számomra egy életre meghatározó precizitást adott. Azt, hogy a könyvek élnek, nem szabad őket tárgyaknak tekinteni, a könyveknek lelke van és a könyveket úgy kell elhelyezni, hogy bárki, bármikor hozzáférjen. Na én ezzel a lelkülettel jöttem Pécsre a könyvtárba, átmenetileg természetesen, mert én azt hittem, hogy itt folytatni fogom a színházat. De ez nem történt így. Akkor Winisch Nándor volt az igazgató és a felesége volt a helyettese. Nagy szeretettel fogadtak és azonnal katalógus rakásra fogtak. Ami egy alapja a könyvtári munkának. Nagyon rendezett könyvtárat találtam Pécsen. Ez Fitz Józsefnek az érdeme volt. Ő volt az az igazgató, aki azt a könyvtárat tulajdonképpen igazi tudományos könyvtárrá tette. Ez a könyvtár Magyarország első nyilvános könyvtára volt. 1774-ben Klimó György püspök tette először nyilvánossá. Az akkori püspöki palotában működött és a nagyközönség számára hozzáférhetővé tette a könyvtárat, és olvasási lehetőséget is biztosított. A könyvtár bejárata mellett márványtáblába vésve olvasható Klimó György utasítása: >Gazdagon távozz és térj vissza gyakrabban<. No, ez a mondás határozta meg az eszmei hozzáállásomat. A könyvtárban 1944-1949-50-ig nagyon rendesen, szépen, tudományosan folyt a munka. Volt egy munkatársunk, Horváth Margit kiváló katalógizáló volt. A katalógizálás alapjait tőle tanultam. Igen vallásos, nagyszerű teremtsé volt, akit természetesen az 50-es években elsőnek kezdtek ki és elsőnek tettek ki a könyvtárból. 1951 februárjában az uram [dr. Rúzsás Lajos (1914-1981) az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének osztályvezetője, a történelemtudományok doktora, egyetemi professzor] és egy Litványi László nevű tanár ember, aki szintén nagyon régi kiváló könyvtáros

volt, reggel 8-kor kaptak papírt a minisztériumból, hogy azonnali hatállyal csomagoljanak és hagyják el a könyvtárat. Nem állják útját más helyen való elhelyezkedésnek, de könyvtárban soha többet nem dolgozhatnak. Én pedig ott ültem és cíMLEÍRÁSOKAT csináltam és az akkori igazgató ott állt a hátam mögött, leste a reakciómat. Természetesen elsírtam magam. Lajos némán mutatta nekem a papírt, aztán fogta a holmiját és elment a könyvtárból. És ez így ment. Mi is rajta voltunk, a listán. Megtudtuk, a harmadik voltam a Lajos után, akit kiraktak volna. Akkor a jogi kar megelégette ezt az egész wirtschafT-ot. Hát ki tud dolgozni akkor, amikor naponta valakit kiraktak és akkor az ember úgy van, hogy nem tudja, hogy ha bemegy, akkor hogy jön ki. Egy iszonyatos időszak volt az 50-51-es időszak. Elmondok egy „vicces” történetet. 1948 volt. Jubileumi év. Az 1848-as szabadságharc 100 éves évfordulója és csináltunk egy 48-as kiállítást fent a Klimó teremben. Én történetesen az akkori igazgató mellett álltam az ünnepségen. Éppen a rektor úr tartotta a beszédet, amikor megbökö engem az akkori igazgató. >Mondja elvtársnő, azok az izék ott fönt, azok az aktok, mik?< Én rögtön tudtam, hogy a püspökök és tudósoknak a Barta János által készített faszobrait kérdezi. Mondom: „Igazgató elvtárs ezek régi „marxisták”, Arisztotelesz meg ilyenek, mind-mind a materializmusnak a hívei... Tudniillik attól félttem, hogy a szobrok úgy járnak, mint a Klimóról és a Szepessyről készített gyönyörű festmények, amelyeket azzal, hogy >a klerikális reakciót ő nem nézi naponta< eltávolította az igazgatói szobából... Mikor én azt mondtam, hogy ezek marxisták mert materialisták, ő így válaszolt: >Jól van elvtársnő, akkor hagyjuk.< Ilyen butasággal mentettem meg azokat a gyönyörű faszobrokat, amelyek a mai napig a Klimó Könyvtár polcait díszítik. Az igazgató úr egészen 52-53-ig egy teljhatalmú uralkodó volt, 4 elemivel főmunkatársként. Mi csak segéd munkatársak, könyvtárosok voltunk egyetemi végzettséggel.

Arra nagyon jól emlékszem, amikor a Tóth Lajos Könyvtár [a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára elődkönyvtára, melyet 1926-ban alapított dr. Pekár Mihály életnász, 1946-ban pedig politikai és gazdasági nyomásra felszámoltak.] állományát oda áthozták. Arra is, hogy hol volt a helye. A Klimó Könyvtár három szobából állt. A negyedik az úgynevezett „kanonoki szoba”, amelyben vegyesen voltak a különböző kanonokoknak a letétei. Ebbe a szobába került a Tóth Lajos Könyvtár állománya. Részben a földre, mert nem volt elég polc, részben üres polcokra. Tudomásom szerint ehhez az anyaghoz sosem nyúlt senki. SOHA. Ezt az anyagot úgy kezelték, mint egy letétet, mert nem volt elég ember, aki feldolgozhatta volna. Azt el kell, hogy mondjam, akkortájt „norma” volt. Az azt jelentette, hogy napi 48 darab könyvet kellett cíMLEÍRNI. A 48 egy relatív szám, mert egy szépirodalomból meg lehet csinálni 48-at, de egy pl. a Tóth Lajos könyvtárból származó dokumentumból már nem biztos. Utána kell nézni és kiegészíteni a neveket és a címekeT. Lefordítani, vagy zárójelbe tenni valamit, amit... nincs évszám... de minek magyarázzam... 10-et tudsz megcsinálni a 8 óra munkaidő alatt. Ezért ezeket a könyveket mi félretettük és olyan könyveket vettünk elő, ami szerző, cím, impresszum, kész. Tehát teljesíteni lehetett a „normát”. Borzalmas volt. A Tóth Lajos Könyvtár állományára egyszerűen nem volt idő. Persze nagyon örültünk neki, hogy orvosi anyagot kaptunk. Hogy milyen anyag volt, azt a mai napig nem tudom, mert belenézni nem volt sem időnk, se módunk. Mi a földszinten dolgoztunk, ez az anyag pedig a 2. emeleten volt.

Az Egyetemi Könyvtárban kezdett megromlani a légkör. Nekem ez nem tetszett. A férjemmel éppen azon gondolkoztunk, hogy lecseréljük a lakást és elmegyünk Budapestre. A férjemnek nagyon sok ismerőse volt – akkor már a Dunántúli Akadémiai Intézetben dolgozott –, így a Történettudományi Intézetben tudott volna elhelyezkedni. Én kerestem volna magamnak egy könyvtárosi állást. És akkor jött a felkérés... Dr. Gróf Pál, aki a Bőrklínika igazgatója volt és nekünk nagyon régi és jó barátunk, telefonon keresett meg engem 1960. december 28-án (sosem felejttem el) >Veronka nem vállalná-e el január 1-től, egyelőre egy ideiglenes szobában a Dózsa Legényszálláson – mert a volt Zrínyi Hadapród Iskola akkor az volt, ami aztán később a POTE elméleti épülete lett –, az önálló orvosi könyvtár vezetését? < Ez engem akkor annyira mellbe vágott, hogy hirtelen ezt válaszoltam: >Pali, nagyon nagy megtiszteltetés ez, de adjon három nap gondolkodási időt, hogy megbeszéljem a családdal.< Hirtelen átfutott az agyamon, hogy nekem két gyerekem van és az azért nem mindegy, hogy egy 8-16,30 h-ig tartó munkát végzek, vagy egy ilyen úttörő munkát csináljak, mert ezt még nem csinálta rajtam kívül más. Ezt nem tudod letenni fél ötkor. Letettem a kagylót és rögtön összeültem a családommal. Édesanyámmal és az urammal, akik biztattak, hogy ezen nem kell gondolkodni, hanem rögtön el kell vállalni. >Ez egy nagy megtiszteltetés és te ezt meg tudod csinálni.< Édesanyám ezt mondta: >Nézd fiam, amíg én neked tudok segíteni, én segítek<. Nem vártam meg amíg letelik a három nap. Másnap este felhívtam a Gróf Palit és megkérdeztem, hogy akkor hová menjek, hol jelentkezzem...

Tudod, hogy én mindig színházi rendező akartam lenni. És én mindig a szépet, a jót és a nemeset akartam az embereknek adni. Ebben a pillanatban én azt éreztem, addig boldogtalan voltam a színház miatt... de akkor megint egy „rendezési” dolgot adott az élet, amit nem szabadott visszautasítani. És én attól kezdve nem vágytam tovább a színházba, mert tudtam, hogy az lehetetlen, és ez megint egy olyan feladat volt, ami egy olyan rendezéssel járt, még sokkal nagyobb, mint egy színházi színdarab, és ebből is lehetett alkotni, és ebből is lehetett szépet, jót, nemeset adni az embereknek.

1961-ben az uránbányának átadott volt Zrínyi Katonai Reáliskola egy földszinti helyiségében kezdte meg működését az orvosi könyvtár. Onnan 1966-ban kerültünk fel a 400-ágyas Klinikára. Akkor zúdították oda – a szó szoros értelmében – a Tóth Lajos Könyvtár megmaradt állományát. Én nem tudom, hogy most hol van, de annak idején a jelenlegi könyvtár alagsori folyosó bal oldalán lévő raktárhelyiség utolsó fachja után a földre került. Feldolgozására akkor szintén nem volt időnk, mert el voltunk foglalva a költözködéssel, az elmaradt feldolgozások bepótlásával és a napi munkával. Mindig kevesen voltunk. Először csak hárman, ötven, tízen, aztán tizenketten, végül lettünk húszan, de ebbe beletartozott a takarító, kézbesítő.

Aki komoly feldolgozást csinált, az nagyon elfoglalt volt, hiszen 40 tanszéket is ki kellett szolgálnunk. Többször kértem a rektorokat – aki éppen rektor volt –, hogy a Tóth Lajos Könyvtár állományának feldolgozására legalább két könyvtárost adjanak. Maga Lissák Kálmán [a Tóth Lajos Könyvtár utolsó igazgatója, aki az állományt 1946-ban az Egyetemi Könyvtárba küldte] azt mondta, hogy >Á, annak semmi értelme, mert az ócska régi anyag, ezzel maguk ne vesződjenek<...

Soha nem hivatali munkának tekintettem a könyvtárosságot... A mai napig sem. Mert akik könyvtárban dolgoznak, azok nem hivatalnokok, hanem könyvtárosok. És a könyvtáros az emberekért dolgozik. Mindegy, hogy milyen rezorton. Még akkor is, ha sosem lát embert, például a feldolgozásnál, de tudja azt, hogy miért csinálja. Az orvosi könyvtárban egy olyan perspektíva nyílt ki előttem, amiben igazam is volt, hogy miért vállaltam én ezt. Jó első napokban még egy kis lyukban voltam, ezer uránbányással körülvéve, és részeg emberek jöttek be szerelmes könyveket kérni... Nem tudták, hogy orvosi könyvtárba jöttek. És hát lett belőle KÖNYVTÁR. Ami akkor Magyarországon vezető orvosi könyvtárnak számított. Az Országos Orvostudományi Könyvtár úgy említette könyvtárunkat, mint a legkiválóbb orvosi könyvtárat. És én nem ezért voltam büszke, merthogy ezt a dicséretet kaptam, hanem azért, mert éreztem, hogy most meg tudtam teremteni azt, amiért egész életemben törekedtem, hogy egy olyan létesítményt hoztam létre, vagy egy olyan cselekedetet, nem tudom, hogy hogy mondjam, ami embereknek ad valamit.

Sohasem felejttem el azt a pillanatot, amikor jött egy sebész orvos és azt mondta, hogy neki sürgősen szüksége van olyan irodalomra, amely egy speciális műtéti leírást közöl. (Most már nem tudom pontosan, hogy mit keresett...)

Próbáljak neki keresni valamit, mert a páciense élete múlhat ezen. Tudta, hogy van ilyen módszer a műtéthez, csak arra nem emlékezett, hogy hol olvasott róla. Egy fél óra alatt megtaláltam. Másnap bejött és azt mondta: >A betegem él és köszönöm magának< Ennél nagyobb én nem tudok elképzelni egy könyvtáros munkájában. Én voltam az, aki hozzásegítettem ahhoz, hogy egy ember életét megmentse. Ezért volt érdemes ezt a sok harcot, veszekedést, eszmei verekedést felvállalni, főleg a gazdaságiakkal. Mert örökösen pénz kellett. Pénz és pénz. Pénz nélkül nem lehetett. Azon kellett például eleinte vitatkoznom, hogy egyáltalán kell-e nekem írógép, vagy sem. Azt mondta a gazdasági főigazgató: >Maga csak rakosgassa a könyveket, minek magának írógép?< >Azért mert rendelnem kell... kézzel nem írhatok a hivatalos szerveknek, minisztériumnak, könyvtáraknak, meg mindenfelé.< Aztán bizonygatnom kellett, hogy a könyveknek polc kell, mert nem lehet őket a földön tárolni. Amikor megalakult 1961-ben a Könyvtár, Szentágothai János lett az első Könyvtári Bizottsági elnökünk. A POTE Tudományos Bizottságának egyik albizottsága volt a Könyvtári Bizottság. Szentágothai Jánosnak köszönhetjük a mai folyóirat-állomány zömét. Legjobb szaktudása szerint válogatta a folyóiratokat a tanszékek és a Könyvtár számára. A tanácsüléseken is mindig támogatta a Könyvtárat. Így kezdődött...”

Dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Veronika 1918. február 17-én született Budapesten. Életútja olyan érdekes, színes és fordulatos, hogy méltán számíthat az Orvosi Könyvtárak olvasói érdeklődésére. Volt táncoló baba és a Magyar bánat – Liszt műve – táncos előadója, Monna Vanna és a szívek andalítója, meggyötört fotográfusnő és drámai színésznő, bölcsészhallgatónő és a Színművészeti Akadémia hallgatója.

A korabeli dokumentumok alapján szeretnénk az általa elmondott életrajzát kiegészíteni, a róla közölt híradásokból kronológiai sorrendben villantunk fel néhányat.

Édesanyja Kalmár Rózsa színésznő, aki 1916-tól a Kolozsvári Nemzeti Színház, később Budapestre kerülve 1923 júniusáig a Nemzeti Színház, 1924. július 1-jéig a Pécsi Nemzeti Színház tagja volt.[1]

Az ovális keretben: Kalmár Rózsa [2]

10 évesen szorgalmasan fejtette a Dunántúlban közölt rejtvényeket, még díjat is nyert!

1934-ben a Szent Erzsébet Leánygimnázium önképzőköriében kapott tisztséget.[3] A gimnáziumi évek alatt sokat lépett fel színdarabokban, ünnepségek alkalmával verset mondott, zongorázott, énekelt.

1937 májusában Pécsen az apja által vezetett Egyetemi Kisebbségi Intézet irodalmi estjén két verset szavalt Tompa László (1883-1964) erdélyi költőtől.[4] Két nappal később jelent meg – szintén a Dunántúl-ban – Peti Sándor (1898-1973) verse, amelyben találkozhatunk a fiatal Veronika nevével.

Fáklyások

*Tíz magyar fáklyások elindulának,
„öt torony” tövében pihenőt tartanak.
Újra nagy örömben vigadozhat Pécs,
Ezüst kehelyben itt ragyog a Mécs.
Reményik fáklyát gyújt borús határon
Marosmentről, pásztortüzet
Hoz Tamási Áron.
Komárom vára bús orma alól
Pécsi magyarnak Szombathy dalol.*

*Herceg János bácskai virággal
 Bartóffy Erzsébet pacsirta dalával,
 Kovács István és Tompa László
 Mind-mind daloló magyar zászló.
 Faluhelyi Veronika
 Árva szívünk andalítja.
 Aztán, hogy Pozsonyban mit susog a szél,
 Erről majd Tamás Lajos beszél.
 Mennyi fény, mennyi láng gyúl ki felettünk,
 Nem igaz ám, Tamási Lajos,
 Hogy „Kisebbek lettünk”.
 Szakadnak a láncok, jön a virradat,
 Fáklyások, fáklyások, hozzátok a dalt!*

1937-ben párhuzamosan a Pécsi Bölcsészettudományi Kar, valamint a Színművészeti Akadémia – itt rendezést tanult – hallgatója volt.[5]

A Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete bálján 1937-ben [6]

1938. januárban Az Est közölte a hírt: „A Színművészeti Akadémia növendékei vasárnap délelőtt vizsgáztak a Nemzeti Színházban, Paul Gerald »Ezüstlakodalom« című színművében. A szereplők közül különösen Lienes Ferenc, Gerd Ilona, Szende Bessy, Regös Klára, Elles Irén, Szécsi Ferenc és Faluhelyi Veronika tetszettek.”[7] Az évben többször is fellépett és szavalt Pécsen, Budapesten egyaránt.

1939-ben Maurice Maeterlinck (1862-1949) belga flamand származású drámaíró 1902-ben alkotott színpadi művének, a Monna Vannának, címszerepét hatalmas sikerrel játszotta el Pécsen. (Csak érdekességképpen említjük meg, hogy Ady Endre egy 1903-ban írott kritikájában így fogalmazott a műről: „Olcsó vásári munka, mindenkit izgatni és mindenkit eltölteni

akaró bukfenc-história ez a Monna Vanna... A Monna Vanna igazsága az, hogy a férfit megöli a nő... És hát még ha ez a nő színésznő... Maeterlincket megbélyegezte a felesége. A hatalmas poétát nem értette meg az ő urában... Lehúzta magához. Íratott vele egy darabot és szerepet az ő kicsi intelligenciájához, az ő telt vállalaihoz illő szerepet... És Maeterlick engedi futni a világba az asszonyt tacsó színészekkel. Engedi, hogy a pénzt és tapsot habzsolja. A Monna Vanna minden egyes sikere égő kín, gyalázat az ő csodálatos, szent nagy poéta lelkén, melyet kiforgatott egy asszony kicsinysége... Ez a Monna Vanna igazsága...” Irodalmi munkásságáért Maeterlinck 1911-ben megkapta az irodalmi Nobel-díjat.)

Fáluhelyi Veronika a Monna Vanna címszerepében [8]

Abban az évben rendezőként is találkozhattak dr. Fáluhelyi Veronikával a pécsi nézők. Az április 18-án tartott „Tavaszon” az 1464 körül keletkezett *Pathelin mester* című darabot rendezte, sőt *Quilmette* szerepét is eljátszotta.

1941. május 27-én Pécsen a Klapka-utcai Napközi Otthon kis lakói számára rendezett jótékonysági napon, ahol *Pogány Elza Jaj de nehéz férjhez menni* című vígjátéka és *Dario Nicodemi Hajnalban, délben, este* című műveit láthatták az érdeklődők, rendezőként és előadóként is feltűnt.[9] Ebben az évben írták róla: *Érdekes alakja a pécsi társaságnak dr. Fáluhelyi Veronka, aki az édesapja, dr. Fáluhelyi Ferenc mellett dolgozik az egyetemi Kisebbségi Intézetben, szorgalmas falukutató, de amellett van ideje ahhoz is, hogy a báli parkett körülrajongott táncosnője legyen, nem szólva arról, hogy a város egyik legjobb hölgytőrűvője.*

Anyja és lánya egy oldalon a Film Színház Irodalom újságban[10]

A színház, a rendezés utáni vágy hajtotta Kolozsvárra. Egy 1942 decemberében kelt tudósítás már onnan származik: A Vallás és közoktatásügyi miniszter dr. Faluhelyi Veronikát, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemhez könyvtári gyakornokká nevezte ki. Dr. Faluhelyi Veronika akkoriban a kolozsvári állami színháznál működött, s a kinevezéssel eddigi eredményes munkásságát kívánták jutalmazni az eddigi beosztásban való meghagyással.[11]

A Kolozsvári Nemzeti Színház bemutató 1943-1944-ben kiadott brosúrában is találkozhatunk a névvel: „Faluhelyi Veronika dr. egyetemi könyvtári gyakornok, prózai könyvtáros”.

1944-től visszatért Pécsre, és ahogy arról ő maga is beszámolt, az Egyetemi Könyvtárban helyezkedett el...

Irodalom

- [1] Pécsi Lapok. 1924. 148. 4.
- [2] Színházi Élet. 1924. 12. 71.
- [3] Dunántúl. 1934. 9. 155.
- [4] Dunántúl. 1937. 6. 3.
- [5] Színházi Élet. 1937. 8.
- [6] Színházi Élet. 1937. 7.
- [7] Az Est. 1938. 1. 256.
- [8] Képes Krónika. 1939. 21.18. 58.
- [9] Dunántúl. 1938. 31. 120. 5.
- [10] Film Színház Irodalom. 1941. 16.
- [11] Dunántúl. 1942. 32. 293. 5.

**Élet az Egyetem szolgálatában – a második nemzedék
Dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Veronika
leszármazottainak emlékezetében**

Dr. Rúzsás Csilla, kutatóorvos

E-mail: ruzsas@gamma.ttk.pte.hu

Prológus

Az emberi személyiség életútja elszakíthatatlanul kapcsolódik családjának történetéhez.

A gyermekkorban látott példaképek és ideálok meghatározzák egyéniségének alakulását és életpályájának választását. – Édesanyánk, dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Veronika pályájára e gondolat mentén emlékezünk, születésének 100. évfordulóján, bemutatva életútját, a gyökereket, a szellemiséget, amit otthonról, szülei nyomán vitt magával, majd átadott nekünk, a következő generációnak.

Ki volt ő, milyen tanítást adott át nekünk élete példája által, két leányának, mint a harmadik nemzedék tagjainak? Ezt szeretnénk e tanulmányban/emlékezésben megvilágítani.

Sikeres könyvtárosi életpályájának építését széles látóköre, kiváló szervezőkészsége, szívós kitartása, diplomáciai érzéke, nagy munkabírása és lankadatlan, szorgalmas munkája alapozta meg, valamint rugalmassága, fogékonysága az új kihívásokra. Példaként állt előtte édesapja, a jogtudós dr. Faluhelyi Ferenc munkássága, aki a Pécsi Tudományegyetem Jogi Karának nemzetközileg elismert professzora volt.

Amióta a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának szervezését 1961-től rektori felkérésre elindította, munkáját, mint gyermekei, tíz éves korunk után követhettük tudatosan, amely az öntudatra ébredés korszakát jelentette számunkra. Nagymamánk gyermekkorunkban hallott elbeszélései nyomán, későbbi életkorunk során tudatosult bennünk, mennyi álom határozta meg Édesanyánk fiatalkori törekvéseit, amelyet a háború okozta tragikus változások fordítottak a könyvtárosi életpálya felé. Így annál inkább csodálható rugalmassága és kreativitása, amely által megtalálta kibontakozását egy számára kezdetben csak kényszer-pályának tekintett feladatkörben.

Könyvtárosként, majd könyvtárszervezőként, tevékeny életére visszatekintve, az Egyetemért és a magyar könyvtárügyért végzett, szakmai körökben országosan elismert munkájának tudata adott támaszt és melegséget számára idős napjaiban. Már a harmadik nemzedék tagjaként, mint kutatóorvos a Pécsi Orvostudományi Egyetemen, Édesanyám szavait iránymutatóként zártam magamba, amivel elindított pályám kezdetén: „Neked már a nagyapád is az Egyetemért dolgozott.” E szavak megfogalmazása is mutatja, milyen mélyen élt dr. Faluhelyi Verában, a pécsi jogtudós leányában, az Egyetemhez kötődés gondolata.

A munka iránti etikai elkötelezettsége, életbölcssége, energikussága, az idős koráig megőrzött nagy vitalitás, a derű, amellyel megtörhetetlen optimizmusa társult, utolérhetetlen példát nyújtott számunkra, leszármazottai számára.

A szülői házból hozott ideálok

Édesanyánk, dr. Rúzsás Lajosné dr. Faluhelyi Vera élete elválaszthatatlanul szövődött össze a Pécsi Egyetemmel. Édesapját, dr. Faluhelyi Ferencet 1922-ben nevezték ki a nemzetközi jog nyilvános rendes tanárává a Pécsi Erzsébet Tudományegyetemre, amely Pozsonyból a trianoni országhatárok változása miatt menekült Pécsre. Pécs ekkor még szerb megszállás alatt volt a háború után, ideiglenesen Budapesten működött az Erzsébet Tudományegyetem. A jogi kar Pécsre történő áttelepítésének miniszteri biztosa volt Faluhelyi Ferenc, míg Pekár Mihály az orvosi kar, Halasi Nagy József a bölcsészkar áthelyezésének. Az erre szánt pénzeket a demarkációs vonalon át hozta Pécsre Faluhelyi Ferenc, aki a jogi kar majdani épületében az átalakítás részleteit, így az Aula faburkolati munkáit is felügyelte megbízatása szerint; Fabiansics asztalosmestert név szerint említette Édesanyánknak, amint mesélte később.

Ilyen körülmények között készült a Pécs, Rákóczi út 80. sz. alatti Reáltanoda épületének egyetemi célokra történő átalakítása. – A család ekkor még Budapesten élt.

Faluhelyi Veronka élete 1918-ban indult Budapesten. A háborút követő idegen megszállást, a spanyolnátha járványt, a főváros ellátási nehézségeinek bizonytalanságát élte meg a család, amit a trianoni országcsönkítés traumája követett. Mégis, családjában a rendíthetetlen helyt állni tudást, nehéz körülményekben küzdeni akarást és emberséget tanulta meg.

Hat éves volt a kis Veronka, amikor Pécsre költöztek, a Dohány utcai egyetemi tanári lakóházba, amelyet Pécs városa biztosított az egyetem professzorainak és családjuknak. Innen kapcsolódott a család élete a pécsi Egyetemhez. Az egyetemi tanári lakóház udvarán együtt játszottak a professzorok gyerekei, akik a pécsi jó nevelést adó iskolákba jártak, mind ismerték egymást.

Két ideál, két szellemi törekvés határozta meg a fiatal Faluhelyi Veronka életét.

Szépséges édesanyja, a tragikai színésznő, Kalmár Rózsa a Nemzeti Színház tagja volt, amint a Schöpflin Aladár szerkesztette Magyar Színművészeti Lexikonban olvasható. Ő ébresztette fel hajlamát a színi pálya felé. – A másik ideálkép az apa, a jogtudós Faluhelyi Ferenc, akiről élete végéig csodálattal beszélt, a racionalitást képviselte számára. Az egykori nagy tehetségű színésznő, Faluhelyiné Kalmár Rózsa, amint a jogász professzor felesége lett, lemondott a színi pályáról, hogy családjának és tudós férjének alkotó munkájához támogató háttérrel biztosítson. Kiváló érzékkel jól szervezett, példás háztartást vezetett. Férje kötelezettségeinek megfelelően részt vett a korabeli Pécs társas életében. Intelligencia és ízlés, szerénységgel párosult szépség, élénk szellemi érdeklődés jellemezte, szociális érzéke által a Pécsi Jótékony Nőegylet elnökévé választották éveken át.

Amikor erre a letűnt életformára emlékezem, ahonnan Édesanyánk elindult, a szülői ház, amely igaz célok felé indította őt, felidézi bennem, vizuális kifejezésben Gounod művéből Faust Cavatináját: „Salut, demeure chaste et pure”, a „tisztá és drága hajlék” szellemiségét, ahol naponta látta a tudós édesapa munkáját és édesanyja finom, kedves, tapintatos lényét.

A kis Veronka volt a család szeme fénye, akinek neveléséhez minden tanulási lehetőséget megadtak: nyelvek tanulása mellett mozgásművészet, vívás. Mindez megalapozta Édesanyánk fizikai rugalmasságát és fürgeségét: még idős korában is táncolt az Egyetem Aulájában rendezett fogadásokon, méltóságot sugárzó mozgáskultúrával, amiért csodálni lehetett.

Iskolai pályafutásában kitűnt, mint az önképzőkör elnöke, kiváló iskolai fogalmazásokat írt, színi előadásokat rendezett.

A Dohány utcai házban, az egyetemi tanárok családjának körében mindennapi beszélgetések tárgya volt az egyetemi intézmények fejlesztésének gondolata és nehézségei, valamint a Szent Mór Kollégium szervezése Vargha Damján szerzetes által. A Mór Kollégium a szerény anyagi helyzetű egyetemisták ellátásában nyújtott segítséget; – a diákhumor idézte: „Mór koszt, jó koszt”. Mindezen benyomások között, az egyetem közegében sajátíthatta el a páratlan szociális készséget, másrészt az egyetem iránti elkötelezettséget Faluhelyi Veronka. Édesapja példáján látta felelősségérzetét a szegény sorsú diákok támogatásában is.

1931-ben édesapját a Jogi Kar dékánjává választották.

Faluhelyi Ferencnek, a nemzetközi jog professzorának, tíz évi fáradhatatlan szervező munkája eredményeként alakult meg hivatalosan a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet (PEKI), 1936-ban. Az intézet a trianoni határok által elszakított országrészek, a Dunatáj és magyarság kutatását, valamint e régió nemzetiségi arányai, birtokviszonyai és művészeti életének dokumentációját tekintette feladatának, valamint a kultúrkapcsolatok kiépítését. A fiatal joghallgatók lelkesen kapcsolódtak be a Kisebbségi Intézet adatgyűjtő munkájába. Külön felelőse volt a rutén, horvát, sokác-bunyevác és délszláv, német és romániai kisebbségeknek. Az adatok feldolgozása nyomán hatalmas tudományos cikkgyűjtemény jött létre, statisztikai elemzésekkel, nemzetiségi térképekkel. A Kisebbségi Intézet kiadványai, a Kisebbségi Körlevél és a Kisebbségi Sajtószemle periodikus megjelentetésben foglalták össze a közleményeket, többnyelvű mellékletekkel gyarapítva a Kisebbségi Intézet növekvő állományát. Az intézeti munkában részt vevő diákok később szeretettel emlékeztek professzorukra, aki a tudományos megbeszélések mellett, időszakosan esti összejöveteleket is rendezett tanítványai társaságában, ahol ő állta a költségeket. A Kisebbségi Intézet munkája mind a Kárpát-medencében, mind Közép-Európában ismertté tette Faluhelyi Ferenc nevét.

A Kisebbségi Intézet kulturális rendezvényei, a kisebbségi kulturális ankétok alkalmat nyújtottak a fiatal Faluhelyi Veronkának fellépésekre, ahol az elszakított országrészekből meghívott felvidéki, délvidéki, erdélyi szerzők (Csuka Zoltán, Tamási Áron) műveit adta elő, mintegy szintéziseként a benne csírázó intellektuális és színészi adottságoknak.

A másik irány, a gyermekkori álom, a színi pálya vonzásának engedve, érettségi után beiratkozott a Színi Akadémiára, ahol Ódry Árpádnál tanult Budapesten. A színészet intellektuális oldala, a színpadi rendezés volt választott célja, amelyben önálló elképzeléseit látta meg-

valósíthatónak. Ódry Árpád véleménye azonban az volt: egy női rendező, ez majd tíz év múlva lehet realitás. Két évet végzett a Színi Akadémián. A Budapesten töltött két év az önállósodást jelentette számára, ekkor alakult öntudatos egyéniséggé.

Színi tanulmányaival párhuzamosan, édesapja ösztönzésére beiratkozott Pécssett a bölcsészkarra, ahol esztétikai és művészettörténeti tanulmányokat folytatott – színpadi érdeklődésével összefüggésben.

Önkéntes könyvtárosként dolgozott az egyetemi évek alatt a Kisebbségi Intézetben, ahol a joghallgatókkal kialakult baráti társasága. Ezekből az időkből maradt egy tréfás vers, melyet Édesanyám papírai között találtam, emlékszem pár sorra, amely így kezdődött: „Volt egyszer egy PEKI intézet és benne egy vidám társaság... vezetőjük Doktor Logika”. Doktor Logika személyében ráismerhetünk a fiatal Verára, akinek realitásérzékét dicsérik, mert ő volt az egyetlen, aki a kirándulásra ennivalót is vitt a társaságnak, „mert Logika nélkül éhen haltunk volna”. Ezt az epizódot azért írom le, mert annyira jellemző, hogy Édesanyánk, racionalitása és szellemi beállítódása mellett gondolt az élet praktikus oldalára is, figyelve a társaság valamennyi tagjára. Az ifjúság élni akarását is mutatja számomra a vidám kis írás abban a nehéz időszakban, amikor a háború és a növekvő német befolyás már nyomasztóan nehezedett az Egyetem és a város életére.

1939-ben egy színházi szereplésre kapott felkérést, ahol Pécssett, igazi színpadon játszotta Maeterlinck darabjában a címszereplő, Monna Vanna szerepét nagy sikerrel. Az előadás a pécsi színházi élet nagy eseménye volt, a budapesti színházi újság is készített riportot a bölcsészhallgatónőről, aki rendezői, esetleg filmrendezői elképzeléseiről is beszél a riportban. Monna Vanna képét látva, öntudatos fiatal nő szikrázó akaratot tükröző tekintete néz ránk, hiszen szerepe szerint is elszántsággal kellett határoznia, hogy városa megmentése érdekében az ellenséges vezér sátorába elmenjen.

Ekkor volt 21 éves.

1940-ben doktorált esztétikából, dolgozatát Kazinczy esztétikai műveltségéről írta. Ezt követően avatták doktorrá, a bölcsészkar megszűnésének évében. Ez volt a háború előtti utolsó bölcsészavatás Pécssett.

1941-ben, az Erdély visszacsatolása után újra működő Kolozsvári Nemzeti Színházban dolgozott segédrendezőként. Édesanyánk mesélte nekünk, milyen megrendítő volt a színház megnyitása, díszmagyarban álltak a páholyokban a Bánffyak és más erdélyi nemesi családok.

Segédrendezői munkája mellett könyvtári gyakorlatot a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár híres igazgatója, dr. Herepey Árpád alatt szerzett; majd a színház könyvtárának átszervezését egyedül végezte dr. Faluhelyi Vera, valamint az Erdélyi Zene- és színháztörténeti kiállítás kiadványának katalógusát szerkesztette (1941, 1942).

A színházi előadások szövegkönyvének munkapéldányai a segédrendező feladatát jelölik ki, amely szerint a színpadi díszletek legapróbb részleteitől az utolsó kellékgig mindent (legyezők, asztalterítő, stb.) biztosítani kell jelenetenként, gondoskodni a világításról, összehangolni a munkát az ügyelővel stb. Milyen sokirányú, körültekintést igénylő, felelősségtel-

jes munka a színpadon lévő színészekkel teljes együttrezgésben a háttérrel biztosítani. A kolozsvári közönség még a pestinél is igényesebb volt. Ezerszáz férőhelyes színház volt Kolozsváron!

Később, könyvtárigazgatóként a sokoldalú figyelmet, a munkatársakra figyelést és problémákra hangolódást, közösségi konfliktusok, személyi nézeteltérések tapintatos megoldásának képességét alapozta meg életének segédrendezői időszaka.

A Kolozsvári Színházban töltött idő alatt is intenzív levelezésben állt szüleivel. A gondos édesanya ruhákat, süteményt küld Veronkának, őrá figyelnek szüntelen. Veronka Kolozsvárról írt leveleiből kitűnik szüleiért való aggodása, valamint a nehezedő, háborús életkörülmények, ellátási zavarok, katonai razziák Kolozsvár utcáin, elsötétítés, légiriadók.

A színház helyzete bizonytalanná vált, és így Faluhelyi Verának döntenie kellett, hogy a színházi társulattal Szegedre menjen-e, mert Vaszy Viktorral Szegedre megy a színház. Vaszy a kolozsvári Nemzeti Színház operai tagozatának igazgatója volt, a háború után Szegeden kiváló operatársulatot szervezett. Édesanyánk mesélte, milyen hatással volt rá, amikor a zenekari próbán Vaszy Viktor lekopogta a próbát, észlelve, hogy a második sorban a harmadik zenész játéka pontatlan. A másik lehetőség volt számára a hazatérés Pécsre.

Faluhelyi Ferenc válaszlevelében bölcsen, leányára bízta a döntést: ha a színház marad az álma, ha úgy gondolja, menjen Szegedre, bár nagyon rossz a közlekedés, és a sorok között említi, hogy ők, a szülei sem lesznek fiatalabbak.

És Faluhelyi Veronka a pécsi hazatérés mellett döntött. Az évadnak vége Kolozsvárott 1944 őszén. Közel 24 órán át tartott Pécsig az út, többször megszakítva légiriadókkal, amikor óvóhelyre kellett menekülni az utasoknak.

Így érkezett meg Faluhelyi Vera Pécsre 1944 őszén. Számot kellett vetnie azzal, hogy bár érdekes tapasztalatokat szerzett a színház világában, a bizonytalan álmok után mégis a reális megélhetést, a bölcsész diploma alapján a Pécsi Egyetemi Könyvtárban való munkát kell választania.

Így kezdte meg könyvtárosi pályáját Faluhelyi Vera. Amint elmesélte, sírva indult könyvtárosi munkája, amelynek szépségeibe Várkonyi Nándor vezette be, akinek útmutatásával indult el pécsi könyvtárosként új feladatai felé.

A háború utáni megváltozott élet

1944 ősztől a megpróbáltatás időszaka következett Faluhelyi Veronka családja számára, amely romba döntötte addigi életét. Míg a Kolozsvárott töltött éveiről viszonylag keveset beszélt Édesanyánk nekünk, de a sorsdöntő 1944. év karácsony sokszor visszatért emlékeiben.

Gyerekkoromban olyan volt ez számunkra, mint egy félelmetes, távoli, valószínűtlen mese, amelynek tragikumát mélységében évek múlva fogtuk fel igazán, hiszen mi már évekkel a háború után születünk.

Pécs városa – Édesanyánk elbeszélése szerint – 1944-ben katonai átvonulási útvonalon fektült. Faluhelyi professzor lakása egy polgári házban, a város észak-déli tengelyében volt. Ezért lakásukba 1944 őszén a már visszavonulásban lévő német hadsereg tisztjeit szállásolták be. A németek gyorsan mentek tovább Budapest irányába a városba érkező orosz hadsereg elől, amelynek tisztjeit ugyancsak beszállásolták házukba, amint ezen útvonalon fekvő más házakba is. Ezek a tisztok kulturáltak voltak, Faluhelyi professzorral angolul, németül beszélni tudtak. A következő éjszaka hirtelen kaptak egy parancsot, hogy azonnal menniük kell tovább. Azzal búcsúztak: „Londonig nem fogunk megállni!”. Persze, utólag tudjuk, nagyhatalmi egyezmény döntötte el, hogy a győztes orosz hadsereg meddig mehet; ha szándékaik szerint Londonig jutnak, megváltozott volna Európa térképe!

Faluhelyi Ferenc látta, hogy a háború elkerülhetetlen német vereséggel végződik. Készült az új világra: munkatársaival orosz nyelvórákat vettek az egyetemen, fiatal munkatársait elküldte, hogy biztonságban legyenek. Egypár tanítványa maradt csak mellette. – Az orosz tisztok elvonulása után, a városba érkező következő orosz katonai hadoszlop – ellentétben a tisztok magatartásával – a kíméletlen megtorlás és rombolás dühével érkezett a városba. Faluhelyi Ferencnek és családjának, hasonlóan azon az útvonalon fekvő többi ház lakójához, negyed órán belül el kellett hagyniuk lakásukat éjszaka, 1944 hideg telén. Egy kézikoffert vihetek csak magukkal. A család nagyapánk egy tanítványának lakásában, a Mór utcában kapott menedéket, amely házon ma tábla őrzi Faluhelyi Ferenc emlékét. Idegen, hideg, rossz szul fűtött lakásban várta a család a karácsonyt.

Az egyetemen Faluhelyi Ferenc Kisebbségi Intézetét feldúlták a bevonuló orosz katonák. Az évek munkájával gyűjtött tudományos anyagot szétszórták, széttaposták a sárban. Főleg térképeket kerestek. Később tanítványai, elsősorban dr. Bédi Imre próbálták a menthető iratokat összeszedni, de erőfeszítésük hiábavaló volt. Megsemmisült a Kisebbségi Intézet anyagának legnagyobb része, egy élet munkája. Ennek a rombolásnak láttán gördült le egy könnycsepp Faluhelyi Ferenc arcán. Édesanyánk elmondása szerint, ekkor látta édesapját először összetörtnek.

A családi vagyon, amit egy polgári élet során évek alatt gyűjtött egy polgári család, mind elveszett: bútorok, órák, szőnyeg, porcelán, ami otthonossá tette a lakást, amelyben éltek; ezen kívül a háborús ínségben kincset érő élelmiszerek is. – Mégis, az idegen lakásban is készült a szerény karácsony estére a család.

Mindezek ellenére, Faluhelyi Ferenc biztatta családját, azt mondta, hogy a tárgyak pótolhatók, mind nem számítanak, az emberélet többet ér. Ezt a tanítást adta tovább nekünk Édesanyánk, és tőle ezt életre szólóan megjegyeztük.

Édesanyámat idézve, édesapja mégis bizakodással próbált a jövőbe tekinteni. Azt mondta, egy érdekes, új világra kell készülni, amelyben látta, hogy ő már egyetemi tanár nem lehet, azonban azt tervezte, elmegy ügyvédnek. Amint mondta: „Ne féljetek, amíg engem láttok” – és abban a pillanatban, a karácsonyesti vacsora kezdetén érte a hirtelen szívhalál. Törékeny egészsége nem bírta tovább a megpróbáltatásokat. Ekkor a család teljesen elvesztette támaszát.

Ennek a jelenetnek drámai borzalmát és a nyomában járó megrázkódtatást szinte felfoghatatlan számunkra elképzelni.

A hideg télben, az orosz katonai parancsnokság engedélyével temették el Faluhelyi Ferencet. Katonai felügyelet mellett, szánon vitték a koporsót a temetőbe. A megszálló hatóság félt a csoportosulástól, ezért intézkedtek így. A családon kívül pár odaadó tanítványa kísérte utolsó útjára Faluhelyi professzort.

Ketten maradtak hát, támasz nélkül: Édesanyánk és édesanyja. Megélhetésük alapja Édesanyánk könyvtárosi keresete lett. Áldotta édesapját, akinek biztatására a Színiakadémia mellett a bölcsészetet is elvégezte. Régi családi bútoraik romjain egy Megye utcai kis lakásba kellett költözniük Pécs belvárosában. Faluhelyi Veronka nyolcórás állásban dolgozott az Egyetemi Könyvtárban. Édesanyjának minimális özvegyi nyugdíj járt csak, mert férje munkássága nem az új rendszer időszakára esett.

A Pécsi Egyetemi Könyvtárban ismerkedett meg Édesanyánk Rúzsás Lajossal, a fiatal bölcsészdoktorral, aki Eötvös Kollégiumot végzett, történelem-latin-görög szakos tanári diplomával dolgozott könyvtárosként. Rúzsás Lajos nagy tudása és jóságos lénye, becsületes életfelfogása és neveltetése nagy hatással volt Faluhelyi Verára, akinek a szellemi értékek álltak első helyen családjában. Nagymamánk elbeszélése szerint Édesanyánk úgy beszélt neki Rúzsás Lajosról: „Én még soha ilyen okos emberrel nem találkoztam!”

Kettejük házasságából születünk mi, két leánya Rúzsás Lajosnak, Csilla és Ágnes.

Házasságuk kezdetétől lakásukat Pécsen, egy Mecsek-oldali családi házban rendezték be, ahol egész további életüket végigélték; a régi házban még ma is élnek a család leszármazottai. Nagymamánk, az egykori gyönyörű színésznő, önfeláldozóan vezette a háztartást, vigyázott miránk, a két később megszületett kisgyermekre.

Évek az Egyetemi Könyvtárban

A háború után az Egyetemi Könyvtárban Pécsen több igazgató váltotta egymást. Amikor második gyermekük születését várták, Rúzsás Lajost származása miatt elbocsátották állásából 1951-ben, ez volt a B-listázások – a mai helyesírással bélistázás – időszaka. Édesanyánk mesélte, hogy minden reggel, amikor ő elment dolgozni az Egyetemi Könyvtárba, Édesapánk könnyes szemmel nézett az ablakból utána. „Szakmai jó híre azonban megóvta őt a nélkülözéstől” – idézet T. Mérey Klára történésztől. Így a nemrég megalakult Pécsi Pedagógiai Főiskolán, a történelem szakon óraadóként alkalmazták átmenetileg. 1952-től Szabó Pál Zoltán, a Dunántúli Tudományos Intézet igazgatója Rúzsás Lajos történészt kutatói állásban alkalmazta. Szabó Pál Zoltán kiállása Rúzsás Lajosért bátor, jellemes cselekedet volt azokban a nehéz időkben.

Rúzsás Lajos gazdaságtörténeti kutatásaival és várostörténeti munkáival haláláig szolgált a Dunántúli Tudományos Intézetet és Pécs városát. Regionális történeti kutatásai által a regionalizmus koncepciójának első hazai képviselője volt tudományterületén, hozzájárulva a Dunántúli Tudományos Intézet elismertségéhez.

A család élete így stabilizálódott. Édesanyánk, akkor már dr. Rúzsás Lajosné évekig dolgozott könyvtárosként a Pécsi Egyetemi Könyvtárban, ahol szorgalma, tudása, kitartó munkája, kedves, diplomatikus modora szakmailag elismertté tette könyvtárosi körökben.

Ettől az időtől írhatom le tudatosuló személyes emlékeimet.

Gyerekkorunkban, amikor Édesanyánkhöz mentünk az Egyetemi Könyvtárba, a boltíves, patinás falak, latin feliratú domborművek, az olvasótermekben és munkaszobákban a csönd, az ódon cserépkályhák, mind különleges atmoszférát sugároztak, ahol a mi édesanyánk dolgozott. Megilletődéssel olvastuk munkaszobáján a „Referencia”, „Állománygyarapítás”, „Tájékoztató”, „Szakozás” szavakat, (adott beosztásának megfelelően), büszkén, hogy olvasni tudunk anélkül, hogy jelentőségüket felmérhettük volna. Egy régi idézet a bejárat felett: „Mindent, amit az életben elértem, a könyveknek köszönhetem” – életre szólóan bevésődött, és mi is elköteleződünk a könyvek szeretetével.

Amit fel tudtunk mérni iskolásként, de tíz éves kor alatt, hogy a mi édesanyánk munkahelyén megbecsült és elismert személy. Hallottuk tőle azokban az időkben, hogy a könyvtárosnak jó memóriára van szüksége, és ő ebben kiváló volt. Munkájával segítette mind a jogi karral, mind az orvostanhallgatókat és kutatókat, köztük a fiatal Hámori Józsefet.

Dr. Rúzsás Lajosné nagy szakmai jártassága, precizitása és emberi magatartása kiemelte őt a többi könyvtáros közül. Ez a tudás vezetett fordulathoz szakmai pályáján.

1960-ban dr. Huth Tivadar, a Pécsi Orvostudományi Egyetem rektora kereste meg őt, vállalná-e az Orvostudományi Egyetem önálló könyvtárának megszervezését. Ugyanis az Egyetemi Könyvtár anyagát a jogi és bölcsészeti területnek megfelelően fejlesztették; az Orvosegyetem külön intézményként működött, a szakmai könyvtári anyag a klinikákon és intézetekben volt, elszórtan elhelyezve. Az Orvosegyetem professzori kara kiemelten támogatta a természettudományos profilú központi könyvtár létrehozását, amely a vasfüggöny mögötti kutatók számára fontos pillért jelentett a nemzetközi tudományos ismeretek felé.

Az önálló orvosi könyvtár kialakításának megvalósítására dr. Rúzsás Lajosné képességeit találták legalkalmasabbnak.

Édesanyánk fontos döntés előtt állt: elvállalja-e ezt a megtisztelő felkérést. A feladat vállalása súlyos mérlegelést igényelt. A családban nem volt orvos, édesanyánk főleg a Jogi Kar köreiben volt otthonos, hiszen édesapja tanítványai a háború után is látogatták az Egyetemi Könyvtárat, édesapánk pedig a bölcsészek szakmai köreivel állt kapcsolatban. Az orvosi önálló könyvtár gondolata, amely még nem létezett, távolinak tűnő, merészséget és hatalmas energiát, önálló elképzelést igénylő feladat. – Ennek jelentőségét mi, gyerekek nem érthettük, mégis láttuk azt, hogy a felnőttek valami fontos dolgot tárgyalnak. Elejtett mondatok mégis megmaradtak emlékezetemben, amint Édesanyánk azt mondta: „Ez nem egy nyolcórás állás.” E mondatot elraktároztam, de mélységét csak később láttam meg. A család támogatása nélkül, elsősorban a nagymamánkra háruló, nagyobb terhelést jelentő háztartási munkák és a tíz év körüli gyerekek felügyelete miatt, a családi élet szervezésében adódó gondok mellett, ilyen munkakör nem vállalható – ezt kellett mérlegelni.

Emlékszem arra a reggelre, amikor Édesanyánktól hallottam: „Azt hiszem, el fogom vállalni, hiszen ennek nagy jövője van!”

A megtalált út – A Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának szervezése

1961. január 1-jétől így indította el dr. Rúzsás Lajosné a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának szervezését, amely előtte nem létezett. Munkájának kezdete egyetlen helyiségből indult, az egykori uránbánya munkásainak „Dózsa” legényszállásán. Ez egy leromlott állapotú, átalakításra szánt épület volt a Szigeti úton, amely akkor még városszéli területnek számított, a 20-as villamos rosszul világított útvonalán, az egykori Zrínyi Miklós Hadapródiskola területén, ahova csak engedéllyel lehetett belépni. Ebből az épületből lett 1970-től a POTE Elméleti Tömbje. Akkori elhanyagolt állapotában, a mai Pathológiai Intézet titkárságának területén indult az önálló orvosi könyvtár szervezése, amelyet cserépkályha fűtött, egy kézbesítő hivatalsegéd biztosította egyben a helyiség fűtését.

Ettől fogva követhettem azt a könyvtárszervezési munkát, a tárgyalásokat, amelyet naponta folytatott Édesanyánk. Képet szeretnék adni arról, mennyi erőfeszítés, kitartás és aprólékos munka, diplomatikus tárgyalási készség volt szükséges ahhoz, hogy a könyvtárra vonatkozó szakmai elképzeléseit valóra váltsa. Fáradhatatlan erőfeszítései nyomán az Orvosegyetem vezetőinek támogatásával jött létre az a magas színvonalú, szakmai körökben országosan elismert orvosi könyvtár, amely 1970-re már két emeletre kiterjedő, impozáns könyvtári anyaggal, nemzetközi folyóirat-állománnyal rendelkezett a Szigeti út 12. központi épületének átadásakor. Hosszú út vezetett idáig.

1961. januárban még csak a Gazdasági Igazgatóság működött a Szigeti úti épület udvarában, a Honvéd utcai épületben. Édesanyánk az első naptól kezdve naponta ment át az udvaron ebbe az épületbe, hogy tárgyaljon dr. Kovács Károly főigazgatóval az alapvető munkaeszközökért. Tárgyalásokat kellett folytatnia minden eszköz beszerzésének anyagi fedezetéért, emlékszem, még az írógép szükségességét is indokolni kellett az első hónapban („*Elvtársnő, minek magának írógép? Miért kellenek szótárak?*”). Rúzsás Lajosné azonban udvariasan, de rendíthetetlenül kitartott. Idővel Kovács Károly főigazgató tisztelettel fogadta el Édesanyánk elszánt, kulturált érvelését, amellyel kialakította tekintélyét egy formálódó új intézménynek, amelynek koncepciója a fejében kialakult, az akkori idők gazdasági nehézségei ellenében is. A katalógusszekrények képezték az első könyvtári berendezést. – Tárgyalni kellett a Személyzeti Osztállyal is, ami szintén diplomáciai érzéket igényelt.

Első munkatársául, félállásban, Várkonyi Nándort kérte fel, aki könyvtárosi pályáján elindította. Következő munkatársa, Wagner Imre, az I. számú Belklinika könyvtárosa lett, így a klinikák és intézetek könyvtári anyagának központi katalogizálása elkezdődhetett.

Rúzsás Lajosné könyvtárszervező munkáját nagy súllyal támogatta Szentágothai János, az egyetemi Könyvtárbizottság elnöke. Könyvtárbizottsági ülések a Dischka Győző utcában, a Szentágothai professzor által vezetett Anatómiai Intézetben voltak, ahol hosszas tárgyalásokat kellett folytatni az önálló tanszéki könyvtárak anyagának egy központi intézményben történő fejlesztése érdekében. A könyvtár ügyének előmozdítása érdekében különböző helyszíneken kellett tárgyalni, így a Raktori Hivatallal is, amely a Rákóczi úti központi épületben volt. Egy új intézmény jövőjét kellett megalapozni hosszú távon, gazdaságilag behatárolt környezetben.

Rúzsás Lajosné világos látását mutatja – amit persze, csak utólag látok –, hogy átlátta: a könyvtár fejlesztéséhez elengedhetetlen a budapesti szakmai szervek támogatása. Így korán felvette a kapcsolatot az orvosi szakkönyvtárak központi intézményével, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központtal, az OOK–val Budapesten a Szentkirályi utcában, igazgatója dr. Székely Sándor, helyettes igazgató Szepesiné dr. Benda Mária volt. Az OOK-ról ez időtől gyakran hallhattunk otthon. Ekkortól kezdődött szakmai kapcsolata és életre szóló barátsága dr. Benda Máriával, akit Szepi néniként ismertünk. Ővele együttműködésben az OOK és Székely Sándor támogatásával szervezte meg Rúzsás Lajosné az orvosi szakkönyvtári hálózatot, ennek keretében középfokú könyvtárosi szakképesítést adó 3 éves képzést indítottak a Dél-Dunántúl orvosi könyvtárosai részére, amely egyenértékű volt az országos képzéssel. E tanfolyamok előadójaként Szepi néni gyakran járt Pécsen. Mind ő, mind az OOK igazgatója, dr. Székely Sándor nagyra értékelték Édesanyánk munkáját, aki kiválóan tudott bánni az emberekkel. E tanfolyamok résztvevői a könyvtári munka minden elemét, a „leltározástól a szakozásig” elsajátíthatták; így alakult ki az „orvosi könyvtárosok közötti szinte családias légkör” – dr. Benda Mária szavait idézve.

1961 nyarán már a látható gyarapodás mutatkozott az orvosi könyvtár állományában: már két helyiségből állt a könyvtár, és az állványokon egyre több orvosi szakkönyv sorakozott; ezt egy amatőr felvétel dokumentálja.

A könyvtári munkatársak száma egyre növekedett: az egyetem 400 ágyas klinikájának építkezéséért felelős főmérnök, Forster Miklós felesége, Forster Miklósné lett Édesanyánk első állandó munkatársa, aki kiváló német nyelvtudásával, szakmai tudásával és kedves, szerény emberi lényével segítette a könyvtár munkáját éveken át.

A könyvtár következő munkatársa dr. Zsemberi Miklós lett, aki az 1956-os forradalomban tragikus módon szenvedett gerincsérülést, amikor orvostanhallgatóként, a Mecsekben foglyul ejtett kollégiumi társaival együtt orosz katonai teherautóra tették őket, és a teherautó árokba borult. Egyedül ő sérült meg maradandó módon. Negyedéves orvostanhallgató volt akkor. Egész további életét tolószékben kellett töltenie. Az egyetem példamutatóan gondoskodott róla. Nagy akaraterője által Zsemberi Miklós letehetette egyetemi vizsgáit. Az egyetem az Urológiai Klinikán helyezte el, egy külön részlegben élt, évek óta orvosi diplomával, de az orvosi gyakorlatban nem dolgozhatott. Az orvosi munkához közeli területen, a könyvtárban lehetett őt foglalkoztatni. Édesanyánkat kérték, alkalmazza őt. Az egyetem biztosított egy lakószobát számára, a könyvtárral azonos folyosón. Édesanyánk segítette őt, bátorítására orvosi könyvtárosi oklevelet szerzett, angol nyelvvizsgát tett Zsemberi Miklós, aki orvosi könyvtárosként megbecsült munkatársa lett a könyvtárnak.

A Dózsa-épületben lévő könyvtár ekkor már négy helyiségből állt, két további munkatárssal nőtt a személyi állomány.

Név szerint emlékszem a könyvtár fokozatosan növekvő számú valamennyi munkatársára. Ez a lépésenkénti gyarapodása a könyvtárnak alapozta meg azt a személyes légkört, amelyet Édesanyám ki tudott alakítani, elsajátíttatva munkatársaival az orvosi könyvtárosi munka minden egyes műveletét, a már említett szakkönyvtárosi tanfolyam által előmenetelüket tá-

mogatva. Egyúttal sikerült bevonnia őket a közös cél, a Könyvtár ügyéért történő munkába. Hálózati munkája révén neve országosan ismertté vált a könyvtáros szakmában.

1966-tól, a 400 ágyas klinika épületének elkészülése után költöztetett át az orvosi könyvtár, átmenetileg a Klinika 7. emeletének külön szárnyába, kedvezőbb munkakörülmények közé. Ekkor indult a Szigeti úti romos Dózsa-épület kiürítése az átépítési munkálatok érdekében, amelyből az Elméleti tömb került kialakításra, amelynek átadása 1970-ben történt meg.

A könyvtár állományának és vele együtt Zsemberi Miklós lakásának átköltöztetése talán az első intézmény volt, amely az új klinikai épületben elfoglalta helyét. A műszaki berendezések még nem működtek megbízhatóan, nem minden épületszárny üzemelt még. Édesanyánk, amikor este 8 óra tájban a liftbe szállt a 7. emeleten, hogy haza induljon, a lift megállt két emelet között. Édesanyánk nagyszerű tudatossága és lélekjelenléte csodálható, mert nem esett pánikba az üres, sötét, elhagyott épületben, ahol még nem működött portaszolgálat. Szerencse volt, hogy Zsemberi Miklós meghallotta dörömbölését és sietett hívni a szerelőket, de további másfél óra volt, mire a szerelők az épületbe értek és ki tudták a liftből szabadítani; addig Zsemberi Miklós beszélt hozzá a sötétben, hogy ezt a helyzetet könnyebb legyen elviselni.

Hát bizony, nem volt ez nyolc órás állás! – Viszont a feladat nagyszerűsége éltette őt.

Emlékszem, ahogy a klinikai tömb épületszárnyában, osztatlan térben, a könyvvállványok által tagoltan különült el a kölcsönzés, a hallgatói olvasóter és leghátul a „vezérkari stáb” tere, akik a háttérmunkát végezték. Az orvosok és orvostanhallgatók részére tankönyvek, külföldi szakfolyóiratok és orvosi szakkönyvek álltak rendelkezésre. Az egyre dráguló nemzetközi folyóiratok beszerzésének pénzügyi kereteiért, valamint csak devizakeretből vehető technikai eszközökért, fénymásoló gépért is harcolni kellett a Gazdasági Hivatallal. A folyóirat-rendelés évente gondos előkészítést igényelt: az igények felmérése intézményenként és egyeztetés az anyagi lehetőségekkel, mérlegelve a szakmai fontosságot és a pénzügyi kereteket. Ez nem volt egyszerű feladat: nehéz volt elfogadtatni, hogy a korábban egy-egy intézetben helyben elérhető egyes folyóiratok a jövőben egy központi könyvtárban lesznek, hogy több kutató számára is elérhetőek legyenek. Rúzsás Lajosné azonban sikerrel tudta összehangolni a lehetőségeket és eltérő érdekeket, diplomatikus egyeztetéssel, szakmai érvekkel, meggyőző erővel. – Az egész könyvtár részére évente nagy feszültséggel járó időszakot jelentett a folyóiratrendelés ideje. A könyvtáros stáb azonban összehangoltan végezte a munkát, látva, hogy Veronka néni magát nem kímélve, velük együtt, őket segítve dolgozik. Ezért odaadással és eredményesen végezték közösen a megoldandó feladatokat, amikor szükséges volt. Édesanyánk nagyon jó személyes munkahelyi légkört alakított ki a könyvtárban, ahova szívesen jöttek dolgozni. Ugyanakkor kezében tartotta a szakmai irányítást, de mindig kedvességgel, tapintatosan, a beosztottak terhelhetőségét tekintetbe véve.

A tevékeny, magas szintű munkával telt évek során így lett Rúzsás Lajosné neve fogalom a szakmájában, újonnan jött munkatársai számára Veronka néni, akihez mindig fordulhattak.

A pálya delelőjén

1970 nyarán, az Elméleti tömb elkészültével költözött végleges helyére az Orvosegyetem Központi Könyvtára. Helyiségeit, raktárának kijelölését az ő tervezése, szakmai elgondolása alapján alakították ki. Már két emelet, korabeli gépesítéssel felszerelt helyiségekkel, valamint közel 60.000 kötet jelezte a könyvtár állományának növekedését, amelynek átköltöztetésekor igazgatóként is személyesen vett részt a fárasztó munkában, példát adva erősítette dolgozóit. A harmadik emelet az olvasószolgálat, hallgatói és kutatói olvasó, a könyvtárközi kölcsönzés színtere volt, ahol egyre növekvő számú könyvtáros dolgozott, akikkel napi kapcsolatban állt igazgatóként is. Minden munkafázisra folyamatos rálátása volt. A munkaszobák további sora egy-egy munkafázisnak megfelelően lett kialakítva. Belső használatra fénymásoló gépet is kapott a könyvtár. Az adatfeldolgozás kezdetleges gépesített formája volt egy úgynevezett lyukkártyás írógép, amely egy helyiséget elfoglalt. – A negyedik emeleten kapott helyet Édesanyánk igazgatói szobája, ahol további két évtizedig fáradhatatlanul dolgozott késő estig.

A könyvtári munka racionális szervezése és a jól kiválasztott könyvtárosok összehangolt munkája nyomán a POTE Központi Könyvtára magas színvonalú, elismert intézménnyé vált.

Nem könyvtáros szakemberként igyekeztem bemutatni azt a nagy energiát igénylő, alkotó erőt és küzdőképességet igénylő munkafolyamatot, amelyet Édesanyánk véghezvitt, indulva a kezdetleges körülményektől, amíg létrehozta az országosan elismert orvosi könyvtárat. A könyvtárban még a nyugati szabad világból jött vendégkutatók is örömmel olvashatták a nemzetközi folyóiratokat, és különösen a vasfüggöny mögötti országok cseh, szlovák, lengyel kutatói vagy NDK-ból jött orvosok, akik, amint tehették, siettek a könyvtárba, hogy hozzájuthassanak a nyugati folyóiratokhoz, amelyre hazájukban nem volt lehetőségük.

Intézményszervező munkája mellett, a középkori pécsi egyetem alapításának 600 éves jubileumára, a Pécsi Orvostudományi Egyetem tudományos munkásságának bibliográfiáját készítette el Rúzsás Lajosné munkatársainak bevonásával, akiknek nevét a kiadványban feltüntette. A kiadvány a tudományos közleményeket intézményenkénti bontásban mutatja be az 1945-1966 közötti időszakban azzal a célkitűzéssel, hogy a POTE értékei tükröződjenek e reprezentatív kiadványban, amelyet az egyetem eljuttatott az ország nagyobb tudományos intézményeihez, szakkönyvtáraihoz, valamint a Washingtoni Kongresszusi Könyvtárhoz is. A bibliográfiát további kötetek követték 10 évenként bemutattva az 1967-1974 majd további 10 év publikációit, jelezve az adott időszak eredményeit. Élmény volt az 1974. év közleményei között, hogy leányának, Rúzsás Csilla kutatóorvosnak első munkája is a regiszterbe került.

A bibliográfiák szerkesztése nagy körültekintést igényelt, az egyetemi intézetekkel és klinikákkal együttműködés alapján, munkatársainak segítségével, gondos, precíz szerkesztőmunka eredményeként készültek el a közel 4000 tételt tartalmazó kötetek.

A magas szintű szakmai munka mellett a könyvtár igazgatójaként a kutatók és hallgatók igényeire figyelve fejlesztette és irányította könyvtárát. Az angol oktatási program bevezeté-

sekor új igények jelentkeztek, mert az idegen nyelvű hallgatóknak hazájuktól távol mintegy második otthonuk lett a könyvtár, ahol késő estig tanultak. Ennek megfelelően számukra más elrendezés szerint kellett módosítani a hallgatói és kutatói olvasótermeket. A külföldi hallgatók kisebb létszámú első évfolyamaival Édesanyánk személyes kapcsolatban állt, akik nagyon tisztelték és szerették őt, mert odafigyelt rájuk. Ekkor már a harmadik emeleti olvasói részlegben is volt fénymásoló a hallgatók és kutatók részére, ami nagy előrelépés volt a korábbi időkhez képest, amikor még minden cikk másolásához engedély kellett a Raktori Hivataltól.

Rúzsás Lajosné könyvtára jó hírére igen igényes volt, és ebben a szellemben tanította munkatársait is. Az olvasószolgálatot fejlesztette; könyvtárhasználati oktatást vezetett be az orvostanhallgatók részére „Tájékozódás az orvosi szakirodalomban” címmel a tanrendbe illesztetten, később választható kurzusként, majd a tanszéki könyvtárosok részére is.

Nagy felelősség nehezedett vállára: intézményéért, a könyvtárért, amelyet létrehozott, munkatársaiért, akiknek továbbképzését szorgalmazta. A korabeli viszonyokra jellemzően, minden ünnep előtt különösen ügyelnie kellett arra, hogy a fénymásoló gépeket ne használja valaki röpiratok készítésére; ez is a vezető felelőssége volt.

Mint vezetőnek, tekintetbe kellett vennie a korabeli politikai és személyzeti adottságokat. E nehézségeket bölcsességével, diplomáciai készségével tudta megoldani. Amit létrehozott – a szakmai tudás – politika felett állt és egyetemlegesen szolgált a POTE elismertségét.

A könyvtár nagyszabású szakmai feladatai mellett, a napi könyvtári munka áttekintésével a könyvtárosok és olvasók gondjaira egyaránt volt rálátása és gyors problémamegoldó képessége. Az egyidejű sokirányú figyelem, irányítás és intézkedés adottsága, amely kiváló vezetővé tette, saját elmondása szerint a kolozsvári évek segédrendezői munkájának eredményeként alakult ki nála, amely humánus vezetői stílusát elismertté tette.

Kiválóan tudott bánni az emberekkel; munkatársai bármikor fordulhattak hozzá gondjaikkal, emberi problémáikkal is. A munkahelyi konfliktusokat tapintatosan és eredményesen tudta megoldani, kiváló diplomáciai érzéssel. Figyelme kiterjedt arra is, hogy a nyugdíj előtt álló dolgozóknak több túlóra megbízást adjon, hogy nyugdíjuk lehetőség szerint magasabb legyen. Munkája nyomán összetartó, családias légkör alakult ki az orvosi könyvtárosok között, akik máig őrzik ezt, szeretettel emlegetve a Veronka néni által kialakított szellemiséget.

Naprakészen ismerte a munkájához tartozó törvényeket; íróasztalán mindig ott volt a Magyar Közlöny legújabb száma.

Munkásságának elismerését jelzi, hogy elsőként kapta meg az 1972-ben alapított Szabó Ervin Emlékérmet. Az Egészségügyi Minisztériumtól több kitüntetést kapott a magyar könyvtárügy fejlesztéséért, a dunántúli egészségügyi könyvtári hálózat kialakításáért, amiért országosan ismerték nevét könyvtári körökben. Szakmai országos bizottságok tagságába kapott felkérést, szakmai folyóiratok szerkesztőbizottsági tagja volt. A sikeres könyvtáros tájértkezőletek szervezése is jelezte eredményes munkásságát. Különösen fontos volt számára a Pécsi Egyetemtől kapott Pro Universitate kitüntetés, mert egész életében a Pécsi Orvos-

tudományi Egyetem szakmai gyarapodását szolgálta munkájával, az Egyetem oktatóinak, kutatóinak és hallgatóinak javára. Munkájában vezette az a tudat és elhivatottság, hogy édesapja munkájának folytatásaként dolgozhat a pécsi Egyetemért, amelyért édesapja is munkálkodott. A Pro Universitate oklevelet haláláig őrizte otthoni szobája falán.

Mindig mosolygós, kedves, szívélyes volt mindenkire, munkatársaival türelmes, megértő és együttműködő, amint az Egyetem vezetésével folytatott megbeszéléseken is. Nagy tudása feltűnő szerénységgel párosult. Igazgatói szobája mindig nyitva állt mindenki előtt.

Szobájában egy hatalmas, régi könyvszekrény állt Ángyán János professzor hagyatékából. Szobájának falán, a folyóirattároló mellett egy nyomat állt: Pápai Páriz Ferencnek, a magyar orvosi nyelv megteremtőjének arcképe, a szobájához vezető folyosón nagy magyar orvosok arcképei. Ez az atmoszféra sugározta a múlt tiszteletét.

Rúzsás Lajosné a jelen feladatainak élt, aprólékosan figyelve minden napi megoldandó ügyre, de a nagy egészet átlátva és a távoli feladatokra tekintve tervezett előre. Felismerte a könyvtári munka gépesítési lehetőségeit a könyvtárfejlesztés érdekében. Nyugdíjba vonulása előtti utolsó években szorgalmazta az egyetemen akkor még csak kialakulóban lévő orvosi informatikai MEDLINE hálózati online vonalak kiépítését, amelyben a jövő útját látta.

A nagy életenergiát igénylő munka mellett megőrizte jó kedélyét és jövő-orientáltságát. Már orvosként figyeltem egyszer Édesanyámnak Szepi nénivel, az OOK helyettes igazgatójával folytatott beszélgetését; láttam, mint élénkülnek fel, amint csillogó szemmel a könyvtár további fejlesztését, az online kábelek kiépítését tárgyalták egymással.

Az orvosi könyvtár online hálózatának építése, igazgatói pályafutásának utolsó célkitűzése, jövőbe tekintő elgondolása, a megvalósítás irányába haladt, amikor 1988-tól érkezettnek látta a visszavonulás idejét. Tudatosan készült arra, hogy utódját kinevelje, akire rábízhatja az Orvosegyetem könyvtárát, amit ő szervezett meg, munkahelyi atmoszféráját ő teremtette meg.

Az utódokra hagyott tanítás és az alkonyati évek

Amikor eljött az idő, hogy vissza kellett vonulnia hivatalából, a könyvtárosi munkától, az Egyetem és a könyvtár nagyon hiányzott neki; az élénk társadalmi közeg után családjá és unokái csak szűkebb kört jelenthettek számára. Tevékeny életét, elevenségét ekkor is megőrizte, az országos Könyvtáros Egyesület konferenciáira továbbra is kapott meghívásokat, ahova Budapestig elkísérték egykori munkatársai, akik csodálták Veronka néni vállalkozó szellemét, aki életkora ellenére részt vett a kirándulásokon is.

Jó megjelenése, eleven tekintete, fürge mozgása, vitalitása megmaradt. Idős korában a Pécs városi kulturális és civil közösségek tevékenységébe kapcsolódott. Követte a lokálpatrióta hagyományok feléledését, amelyeknek egyik utolsó élő tanúja volt. Eljárt a Klimó Baráti Társaság, a Pécsi Városvédő és Városszépítő Egyesület rendezvényeire; a Pécssett újra alakuló Jótékony Nőegyletben előadást tartott édesanyja munkájáról, aki a háború előtt évekig volt a Nőegylet elnöke. Érdeklődéssel követte a közélet eseményeit és a változó világot. A

társaság éltette; – előttem van, amikor a Városvédő Egyesület előadásáról jött haza. Csillogó szemekkel mesélte élményeit; – bámultam az életerőt, ami sugárzott lényéből!

A napi hivatali kötöttségek megszűntével mégis a nyugdíjas évek csendesebb időszakára jött el számára. Szeretete ekkor fokozott gyengédséggel fordult családjára és unokái felé, önzetlenül segítve családját, amint ő is ezt látta édesanyjától. Mikor leányai önállósodtak, még dolgozó éve alatt a hétvégeken igyekezett tehermentesíteni őket a háztartásban ugyanolyan odaadással, amint a mi nagymamánk is önfeláldozóan, biztos háttérként állt leánya mellett a könyvtári nehéz hivatal éve alatt, amely bizony, nem volt nyolc órás állás! Igen, a valamikori szépséges Faluhelyi Ferencné így tudta segíteni leánya pályáját, a háttérben maradva.

Családunkban, szüleink és velünk élő nagymamánk példájából mi, a harmadik generáció, megtanultuk az együttműködést, egymás segítségét és a családi összetartást. Naponta láttuk Édesanyánk hivatalával járó erőfeszítéseit, gondjait és nagymamánk egyidejű helytállását a háztartásban. Édesanyánk, kötelezettségei mellett példamutatóan segítette édesapánkat, Rúzsás Lajost történészi munkájában, optimizmusával biztatást adva alkotó munkájához. Édesapánk is megértéssel támogatta édesanyánk nagy időbeli leterheltséggel járó munkáját, kötetlenebb kutatói elfoglaltságai által gyakorlati feladatok intézésével tehermentesítette őt.

Mit adott át Édesanyánk nekünk, a következő generációnak? Anyukánk rendíthetetlenül bízott férje tehetségében és leányai jövőjében. Nehézségeinkben biztatóan állt mellettünk. Ez a bátorítás és a belőle sugárzó optimizmus erőt adott nekünk feladataink megoldásában. Személyes példájával a magas szintű munka iránti elkötelezettséget nevelte belénk. Ugyanezt a példát láthattuk Édesapánktól, Rúzsás Lajos történésztől is.

Édesanyánk nagy gonddal, a nehéz időkben is csodálatos karácsonyokat rendezett évről évre nekünk, amelybe belevitte a békebeli, régi karácsonyok hangulatát, még a saját gyermekkorára melegségének ígézetét idézhette fel az ünnep megrendezésével. A legszebb családi ünnepeink voltak ezek a csodálatos családi együttlétek, amelyeknek varázsát Édesanyánk gondossága és fantáziája teremtette meg, az Andersen-mesék atmoszféráját felelevenítve előttünk.

Szüleink gondos neveléssel törekedtek arra, hogy képességeink kibontakozásában segítsenek minket. Anyukánk Ágnes leányában a művészi, zenei hajlamok felé törekvést látta meg; Csilla leányában a visszahúzódó, elvontságra hajlamos önképzés felé fordulást. Tudatosította bennünk gyerekkorunk óta, hogy milyen jó nekünk, akik a családi könyvtárban utána tudunk nézni mindennek tudásunk fejlesztésére, vagy megkérdezhetjük tudós édesapánkat; – legyünk megértők az olyan gyerekek iránt, akiknek ez nem adatott meg, ezt tanította nekünk.

Élete, Édesapánk példájával együtt, a szellemi érdeklődés felé fordított bennünket.

Magas szintű nevelést kaptunk etikai szempontból és magas elvárásokat is. Ennek alapja volt a szüleinkben gyermekkorunk óta élő félelem, hogy nem vesznek fel minket egyetemre. Szüleink előrelátása és elvárásai adtak ösztönzést arra, hogy tanulmányainkban a legjobb eredményekre törekedjünk.

Édesanyánk átadta nekünk a színház szeretetét. Valahányszor Budapesten könyvtáros értekezleteken vett részt, mindig elment a prózai színházakba és amikor hazajött, élénken mesélte el nagymamánknak, az egykori tragikai színésznőnek, a Pesten látott színdarabokat, de gyerekként mi is hallgathattuk ezeket. Így nagyon korán tudtunk a korabeli társadalmi drámákról, Arthur Miller, Tennessee Williams, Garcia-Lorca, Németh László műveiről, amelyek a Madách Színház, Vígsház, Nemzeti Színház műsorán szerepeltek, és a nagy színész-óriások, Básti Lajos, Bessenyei Ferenc, Lukács Margit, Tolnai Klári játékaról.

Édesanyánk akarta, hogy Pécs határain túl is lássuk a világot a korabeli lehetőségek szerint. Akarta, hogy megismerjük Budapestet, ahol ő született, a Nemzeti Múzeumot, Szépművészeti Múzeumot, a Margit-szigetet. A Margit-szigeti Szabadtéri Színpadon láttuk a Varázsfuvoltát; emlékszem, ahogy a színpadkép alapján magyarázta nekünk a tűzön, vízen átmenő szenvedély hatalmát. Az Operában több előadást láttunk ővele, valamint a régi Nemzeti Színház előadásait, Ibsen műveket is, a Szegedi Szabadtéri Játékokon a nagy magyar Erkel-operákat. Nagy hálával gondolhatunk Édesanyánkra, hogy a színház szeretetét átadta nekünk!

Neveltetésünkhöz hozzátartozik még, hogy láttuk Édesanyánk részéről – és ez Édesapánkra is igaz volt – az önzetlenséget és az anyagiasság teljes hiányát. Édesapja halálát felidézve, tanította nekünk, hogy az anyagi veszteségek mind pótolhatók, csak az emberélet számít. Meghatározó jelenet volt számomra, amikor vendégek voltak nálunk és valaki egy véletlen mozdulattal lesodort egy régi, antik kristály poharat, amit nagyon sajnáltam, és minden fegyelmezetségem ellenére, Anyukám észrevette ezt; csak rám nézett és annyit mondott csendesen: „Csilluskám, csak egy pohár!”, és azonnal megértettem, mennyire mulandó is ez. Édesapja gyakran idézett gondolata nyomán alakult ki benne ez a nagyvonalúság, amit átadott nekünk: „Was ist das für die Ewigkeit?”. Igen, mi ez az örökkévalósághoz képest?

Idős korában sem volt egyedül, mert a régi családi házban körülötte volt mindkét leánya és öt unokája, látta felnőni őket. Egyengette unokái útját, bátorító közeget szerezve visszahúzó-dóbb természetű unokáinak és versekre tanította őket. Olyankor, amikor tanított nekik egy-egy verset, láthatólag megfeledkezett arról, hogy kisgyermeket tanít, a saját emócióival adta elő a verset, előjött belőle a színészi hajlam.

Élete utolsó éveiben fellépett nála a betegség, amelynek szorításából az orvosi tudás még öt további jó évet tudott biztosítani számára, amiért nagy hálával gondolok kiváló orvosaira! A betegségével fellépő időszakos rosszulléteket bölcsen és bizakodva viselte, nem engedte elhatalmasodni a rossz érzéseket. Törékeny alkata mellett szívós akarata és a fiatalkori sportolás segítette abban, hogy amikor kedves kutyája játékból ledöntötte lábáról, és combnyaktörést szenvedett, a terápiát követően oly mértékben állt helyre mozgása, hogy későbbi orvosi vizsgálatok elismerték, hogy járásán nem látszik a korábbi törés. Az operációra szállításkor is gondolt kutyájára: „Ne bántsátok a kutyát!” A balesetért nem érzett haragot; e mondatában benne volt egész lénye!

Bár nehezen élte meg, hogy mozgékonyságában korlátozta az idős kor és a betegség, mégis fel-felcsillant szemében időnként egy-egy gyerekes, huncut mosoly, amely mutatta töretlen bizakodását, élni akarását, amiért csodálni tudtuk. Reménykedtünk, élete utolsó évében,

hogy velünk tölti a karácsonyt, akkorra várta, hogy újra láthassa első dédunokáját. Ebben az örömben már nem lehetett része. 2005. november 29-én, hirtelen, fájdalom nélkül, szellemi erejének birtokában távozott a földről. Szeretete azonban él és melegít minket. Utolérhetetlen derűje által erőt sugárzott, gyakran idézve Madách gondolatát: az ember sárból s napsugárból áll. Tanítását megőrizzük, gyermekeinknek továbbvisszük.

Nehéz történelmi változások szabdalták meg életét, fel kellett adnia ifjúkori álmokat, de bölcs realitásérzéke és tehetsége által életének célt adott az önálló orvosi könyvtár kialakítása, amely további életének mozgató erejévé vált. – Amikor Édesanyánk még gyerekkorunkban felolvasta nekünk Arany János versét, „A gyermek és a szivárvány”-t, mélységében még nem érthettük akkor. Felnőtté válva gondoltam rá, hogy ezt az akkori életkorunkban számkra még nem megérthető verset talán azért választotta Édesanyánk, mert a szivárvány után futó gyermek a saját egykori álmait idézte fel benne, aki szépséges édesanyja pályája felé indult valamikor, míg rájött, hogy a szivárvány „nem híd, amely összekötné földdel a menny kapuját”, – szorgalmas könyvtári hivatalnokként dolgozott akkor.

1961-től találta meg az utat, a Huth rektor úr felkérésére elvállalt nagyszabású feladatban, az értelmes alkotó munkában. Az Egyetem és könyvtára jelentette az ő világát, az önérvényesítő küzdelmek távol álltak egyéniségétől. Elkötelezettségét nem rendítették meg az akadályok.

Élete utolsó hetében is töretlenül emlegette: a mi családuk az Egyetemet szolgálta, több generáción át. Így tekintett vissza életére, példát mutatva nekünk, az utódainak.

Epilogus

Az Egyetem, amelyért Rúzsás Lajosné élt, amelyhez generációs láncolat kötötte, életének elválaszthatatlan részét képezte. Életműve, a Könyvtár, amely korábban nem létezett, kicsi, szerény körülményekből indult, de a szellem ereje, Édesanyánk tudása és tehetsége által nőtt az Egyetem elismert intézményévé. Amint egy francia költő írja: nem élettelen márvány, hanem a kicsiny magból induló, felfelé növekvő fa őrzi egy személy emlékezetét.

Édesanyánk műve, az önálló orvosi könyvtár és az orvosi könyvtárosok közössége az ő szellemében folytatja tovább a munkát, amelyet elindított, amelyért életerejét adta. Élete ezért nem volt hiábavaló élet.

Életművét az első magyar egyetem alapításának 125 évfordulóján Rectori kitüntetés méltatta.

Évek során sokszor idézte Édesanyánk Huth Tivadar professzort, aki látva a Könyvtár hatalmas fejlődését, elmondta többször: „Verukám, egy domborműve lesz majd az Aulában.” Erről ő családi körön kívül nem beszélt, de belül fájdalmasan vágyott erre az elismerésre. Ezért tölt el megrendüléssel és hálával minket a gondolat, hogy szeretett Könyvtárának olvasótermében domborművel emlékezni fognak rá, abban a személyéhez kötődő térben, ahol naponta, folyamatosan jelen volt munkája során.

A Rákóczi úti Egyetem Aulájában Dudits Andornak a Nagy Lajos király által alapított első magyar egyetemre vonatkozó pápai bulla átvételét ábrázoló freskója örökíti meg a jogi kart képviselő Faluhelyi Ferencet, az orvosi kart képviselő Pekár Mihályt és a bölcsészkart képviselő Halasi-Nagy Józsefet, idézve a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem megszervezését. Amint a Pécsi Tudományegyetem jogi karán egy előadóterem, a Faluhelyi Ferenc Aula őrzi édesapjának nevét, Rúzsás Lajosné született Faluhelyi Veronika arcképe ott lesz az orvosi kar könyvtárának olvasótermében, amely 1961 óta az ő munkája nyomán alakult, ahol a kutatók és hallgatók javára dolgozott munkatársaival, a szeretett intézményben, ahol alkotó ereje kibontakozott. Az arcvonásait hordozó dombormű onnan tekint a következő generációkra, akik tovább viszik életművét és tanítását.

Az év onkológusa – az én orvosom

Kárpáti Tölgyesi Ágnes

*Békés Megyei Központi Kórház Orvosi Könyvtára
tolgyag@bmkk.eu*

Kivételezettnek érezhetem magam, hiszen néhány éven belül már a harmadik különleges elismerésről számolhatok be – intézeti érintettség okán.

Az Aranyanyu Díjat 2011-ben alapította Rácz Zsuzsa író, a Terézanyu-könyvek szerzője és a Richter Gedeon Nyrt., melynek 2014-ben egyik díjazott orvosa dr. H Nagy Katalin, az akkor még Békés Megyei Pándy Kálmán (ma már Békés Megyei Központi) Kórház Gyermekosztályának diabetológus főorvosnője lett.

Alig több, mint egy év múlva újabb sikerről írhattam – akkor már az Orvosi Könyvtárakban is (2016;13(2):44-46.p.): 2015-ben a Tegyük Az Egészségünkért Alapítvány által meghirdetett civil kezdeményezés, az Astellas-díj – Az év orvosa pályázatának nyertese dr. Abdulrahman Abdulrab Mohamed lett, aki szintén kórházunk Gyermekosztályán dolgozik neonatológusként.

És most, 2018-ban ismét örömhírrrel jelentkezem. Íme a történet:

A Nemzeti Rákellenes Liga kezdeményezésére 1993 óta minden év április 10-én rendezik meg a Nemzeti Rákellenes Napot. A dátum kiválasztásának oka, hogy e napon született dr. Dollinger Gyula (Pest, 1849. április 10. – Budapest, 1937. március 2.) sebész, ortopéd szakorvos, egyetemi tanár, a magyar rákkutatás úttörője, aki 1902-ben megalakította az Országos Rákbizottságot.

Az idén 25. alkalommal megrendezésre kerülő eseményen az Országos Onkológiai Intézet elmúlt negyed századának összefoglalása mellett sor került "Az év onkológusa – az én orvosom" pályázat eredményhirdetésére is.

A pályázat során a betegek rövid elbeszélés formájában küldhették be betegségük történetét és orvosuk példaértékű, áldozatos munkáját. A győztesnek járó Dollinger emlékérem a pályázatra beérkezett művek közül a legtöbb szavazatot kapott orvosnak jut. Az emlékérmet először 2009-ben adta át a Magyar Rákellenes Liga és eddig 13 orvos kapta meg.

A 2018-as pályázat nyertese dr. Bánhegyi Róbert, a Békés Megyei Központi Kórház Pándy Kálmán Tagkórházának Onkológiai Centrum vezető-helyettese, Ő vehette át a Szöllőssy Enikő szobrászművész által készített emlékérmét.

Dr. Bánhegyi Róbert 2000-ben végzett a Debreceni Egyetem Általános Orvostudományi Karán, azóta kórházunk munkatársa. 2006-ban belgyógyászati, 2008-ban hematológiai, 2010-ben klinikai onkológiai szakvizsgát szerzett. 2011-ben háziiorvosi licence, 2014-ben palliatív orvosi licence vizsgát tett.

2011-ben adjunktusi, 2013-ban főorvosi kinevezést kapott. 2012 óta centrumvezető-helyettes a Békés Megyei Központi Kórház Pándy Kálmán Tagkórházában működő Megyei Onkológiai Központban. Munkája mellett 2012-től a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK, korábban Országos Egészségbiztosítási Pénztár, OEP) onkológiai és hematológiai szakértője, 2015-től főiskolai oktató a Gál Ferenc Főiskola (GFF, korábban Szent István Egyetem, SZIE) gyulai Egészségtudományi Karán.

2016 óta egészségügyi menedzsment specialista (Budapesti Corvinus Egyetem), 2017-től a Pécsi Tudományegyetem ETK PhD doktori Iskolájának hallgatója.

Szakmai érdeklődési területe a rosszindulatú daganatok és a 2-es típusú cukorbetegség kapcsolatának epidemiológiai és genetikai szintű vizsgálata.

Betegei csodákat mesélnek Róla – Ő is róluk! A gyógyítás elengedhetetlen kellékének tartja – a folyamatosan bővülő szakmai tudás mellett – az empátiát, a kommunikációt, az őszinteséget. Hisz az érintés gyógyító erejében, a verbális és non-verbális pszichés vezetés jelentőségében. Folyamatosan kommunikál: betegeivel, munkatársaival, főiskolai tanítványaival, szemükbe

nézve, rájuk figyelve. Sőt, betegeivel még az interneten is kapcsolatban áll, hogy bármikor elérhető legyen, ha szükségét érzik. És gyakran érzik! Néha csak egy kis biztatást, máskor „csak” hasznos tanácsokat kérnek tőle. Tudását igyekszik átadni, megosztani minden szinten. Hihetetlenül sokat dolgozik, teherbírása emberfeletti, türelme végtelen. Mosolyból, jó szóból sosem fogy ki, ami az onkológusok fizikai, de még inkább lelki leterheltségét ismerve különösen tiszteletre méltó. Aztán néha persze Ő is elfárad. Sőt beteg is tud lenni. És ha valakinek – felidézve a régi slágert – eszébe jutna feltenni neki a kérdést: „Doktor úr, a maga szíve sose fáj?” –, akkor bizony igennel válaszolna. Mondhatnám (bár nem illik ezzel viccelni), szó szerint szívén viseli a betegek sorsát. És ez néha nagyobb teher, mint amit elbír egy ember, még ha orvos is.

Ahogy a Dollinger-emlékérem kapcsán beszélgettünk, áradt belőle a pozitív energia és a szeretet. Elmenőben az ajtóból még visszaszólt:

– És még valami nagyon fontos: a hit – Istenben, a gyógyulásban, az orvosban, önmagában – bármiben!

Ő például – négy gyermekes apaként – őszintén hisz a családban és a szeretetben.

Én pedig abban hiszek, hogy még nagyon sokáig gyógyít, oktat, kommunikál velünk, nekünk, értünk.

Kedves Főorvos Úr, ehhez kívánok – olvasóink nevében is – nagyon jó egészséget. És hitet – mindenben, amit fontosnak tart az életében.

A folyóirat célja:

Az Orvosi Könyvtárak folyóirat célja aktuális orvosi könyvtárosi, könyvtárszakmai és egészségügyi témájú információk közlése. Ezen belül megjelentet eredeti és összefoglaló közleményeket, beszámolókat, híradást ad szakmai képzési lehetőségekről, úti jelentéseket, MOKSZ tagkönyvtárakat érintő híreket közöl, valamint az orvos és könyvtáros szakma képző intézményeinek hallgatói számára publikálási lehetőséget biztosít, közli a hallgatók írásait, illetve azok kivonatát. A kéziratok elbírálásának, illetve elfogadásának joga a szerkesztőséget illeti. Az eredeti közlemények elbírálása peer-review rendszerben történik.

Kéziratok beküldése:

A kéziratokat a szerkesztőség a gracza.tunde@lib.pte.hu e-mail címen fogadja. Az eredeti közlemények Orvosi Könyvtárakban való publikálásának feltétele, hogy a cikk korábban még nem jelent meg és az Orvosi Könyvtárakhoz való benyújtással egy időben máshova még nem került beadásra, valamint a kézirat benyújtását valamennyi szerző jóváhagyta és a közlemény a Helsinki deklaráció (1975, revízió 2008) előírásainak megfelel.

Az eredeti közlemények szerkezete:

A címdoldalon magyar és angol nyelvű cím, szerző(k) neve és munkahelye(i) (a szerző neve mellett felső indexszel jelölve); magyar és angol nyelvű összefoglaló max. 80-80 szó terjedelemben, megfogalmazásában a közlemény lényegét megragadó és annak szerkezetét követő; magyar és angol nyelvű kulcsszavak (max. 4-4); rövidítések jegyzéke (angol nyelvű rövidítések lehetőség szerinti lefordításával); szöveg (bevezetés, cél, módszer, eredmények, discussio/megbeszélés); irodalomjegyzék (Vancouver stílus); táblázatok, ábrák; táblázatok és ábrák jegyzéke; levelező szerző elérhetősége.

A Szerkesztőség címe: 7624 Pécs, Szigeti út 12.

A megjelent közlemények tartalmáért a szerzők felelnek.

For the content of the articles the authors are responsible.

Fotó: Gracza Tünde

Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének
negyedévenként megjelenő hivatalos lapja
ISSN 2061-036X (nyomtatott)
ISSN 2061-0378 (online)
Honlap: <http://moks.org>
Facebook: <https://www.facebook.com/orvosikvtarak>
Kiadja: A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége
1125 Budapest, Diós árok 3.
Tel: +36 30 5888203
Lapigazgató:
Dr. Palotai Mária, PhD – MOKSZ elnök
E-mail: moks.orvosikonyvtarak@gmail.com
Szerkesztőbizottság:
Dr. Gracza Tünde
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes
E-mail: tolgyag@bmkk.eu
Pogányné Dr. Rózsa Gabriella
E-mail: prg1971.05.29@gmail.com
Szerkesztőség címe:
7624 Pécs, Szigeti út 12.
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Adószám: 18230082-1-42
Nyomtatásban megjelenik 50 példányban
DOI: 10.18424/OK.2018.2

